

Väinö Linnan Tuntemattoman sotilaan kaakkoismurre ja sen
kääntäminen saksaksi

Laura Karhu
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (saksa)
Pro gradu –tutkielma
Toukokuu 2008

TAMPEREEN YLIOPISTO
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (saksa)

KARHU LAURA: Väinö Linnan *Tuntemattoman sotilaan* kaakkoismurre ja sen kääntäminen saksaksi

Pro gradu -tutkielma, 61 sivua + saksankielinen lyhennelmä 11 sivua
Toukokuu 2008

Tässä tutkielmassa tarkastellaan Väinö Linnan *Tuntemattoman sotilaan* kaakkoismurretta ja sen kääntämistä saksaksi. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaista kaakkoismurretta teoksessa esiintyy, ja kuinka kieli on käännetty kahdessa saksannoksessa. Lähtötietona oli, että teosta ei ole käännetty murteille, vaan sotilasslangin värittämälle puhekielelle. Tutkielmassa keskitytään siihen, kuinka tunnelma muuttuu murteen vaihtuessa puhekieleksi ja kielen vaihtuessa suomesta saksaksi. Hypoteesina on, että kielestä tulee värittömämpää ja osa huumorista katoaa.

Murretta tutkiessa lähdettiin liikkeelle puhutusta kielestä ja tuotiin esille oleellinen puheen illuusion käsite, joka tarkoittaa kirjoitetun kielen keinoin luotua mielikuvaa puhutusta kielestä. Murteita käytetään usein kirjallisuudessa henkilökuvien ja kontrastin luomisessa verrattuna kirjakieleen, näin oli myös *Tuntemattomassa sotilaassa*.

Tutkimuksen aineistona ovat *Tuntemattoman sotilaan* lisäksi teoksen kaksi saksannosta, Länsi-Saksassa vuonna 1954 ilmestynyt *Kreuze in Karelien* ja Itä-Saksassa vuonna 1971 julkaistu *Der unbekannte Soldat*. Aineistoon liittyivät henkilökuvat kirjailija Väinö Linnasta ja alikersantti Rokasta, jonka kaakkoismurteista repliikkiä analyysissä tarkasteltiin. Romaanin kielessä vuorottelevat sotilaiden murteet ja päällystön kirjakieli. Käännöksistä vain ruotsinnoksessa ja osittain norjannoksessa murteet on säilytetty.

Tarkastellessa käännöksiä kokonaisuutena kävi ilmi, että länsisaksalainen käännös ei ole erityisen onnistunut, sillä se on ilmeisesti käännetty ruotsinnoksen avulla. Tekstistä poimittiin katkelma Rokan puhetta, jonka analyysi osoitti, että siitä löytyy monipuolisesti kaakkoismurteen piirteitä. Kaakkoismurre on analyysin perusteella uskottavaa. Katkelman käännöksistä itäsaksalainen on lähempänä lähtötekstiä, länsisaksalainen puolestaan on tyyliään lähtötekstiä röyhkeämpi. Johtopäätöksenä tutkielmasta on, että käännöksissä tekstistä on ainakin suomalaisen lukijan näkökulmasta tullut osittain värittömämpää ja huumorin osuus on vähentynyt alkutekstiin verrattuna, mikä teki länsisaksalaisesta käännöksestä jopa ahdistavan lukukokemuksen kirjan loppua kohden.

Avainsanat: murteiden kääntäminen, kaakkoismurre, Tuntematon sotilas, Väinö Linna

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Puhekieli	3
2.1 Puheen illuusion luominen	3
2.2 Kaunokirjallisuuden kääntäminen	5
2.3 Puhekielen kääntäminen kaunokirjallisuudessa	7
3 Kielimuotojen määritelmiä	10
3.1 Murteet kirjallisuudessa	13
3.1.1 Murteiden funktiot kirjallisuudessa	14
3.1.2 Murrekirjallisuuden historiaa	15
3.1.2 Murrebuumi	16
3.2. Kaakkoismurre	17
3.2.1 Hajanaista itämurretta	18
3.2.2 Yleiset itäsuomalaisuudet	19
3.2.3 Alkuperäiset kaakkoissuomalaisuudet	20
3.2.4 Savolaismurteista saapuneet piirteet	21
3.3 Murteiden kääntäminen	21
4 Aineiston esittely	26
4.1 Kirjailija Väinö Linna	26
4.2 Tuntemattoman sotilaan vastaanotto Suomessa ja maailmalla	27
4.3 Sotamies Rokan henkilökuvaa	29
4.4. Tuntemattoman sotilaan kieli	31
4.5 Tuntemattoman sotilaan käännökset	33
5 Analyysin käsittely	37
5.1. Kohdetekstianalyysi	37
5.1.1. Kreuze in Karelien	37
5.1.2. Der unbekante Soldat	42
5.2 Analysoitava tekstikatkelma	44
5.2.1 Lähtötekstianalyysi	44
5.2.2 Kreuze in Karelien -katkelma	47
5.2.3 Der unbekante Soldat -katkelma	50
5.2.4 Vertailevaa analyysia	51
6 Päätelmät ja pohdintaa	54
Lähteet	56
DEUTSCHE KURZFASSUNG	

1 Johdanto

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaista kaakkoismurretta Väinö Linnan romaanissa *Tuntematon sotilas* on käytetty ja miten tämä murre on käännetty saksaksi. Lähtötietona on, että kirjan murteita ei ole käännetty saksalaisille murteille, vaan sotilasslangin erityispiirteiden sävyttämälle puhekielelle. Tutkielmassa halutaankin selvittää, miten tämä on vaikuttanut käännöksen sävyyn. Hypoteesina on, että tekstistä tulee värittömämpää ja osa tekstin huumorista katoaa. Aineistona on Väinö Linnan *Tuntemattoman sotilaan* lisäksi kirjan kaksi saksannosta, *Kreuze in Karelien* ja *Der unbekante Soldat*.

Väinö Linna on suomalaisen kirjallisuuden kesto-suosikki. Myös viime aikoina hän on ollut paljon esillä, sillä vuoden 2006 lopulla ilmestyi kirjailijan elämäkerta. Linnan elämäkerran kirjoittaja, professori Yrjö Varpio on laajan Linna-tuntemuksensa ansiosta myös tässä tutkielmassa paljon lainattu henkilö. *Tuntematon sotilas* on Suomessa lähes kansallisromaanin asemassa ja siksi sen tutkiminen on aina ajankohtaista, mutta myös haastavaa. Kun lähes jokainen suomalainen tuntee teoksen, monella on siitä myös oma mielipiteensä.

Tampereen yliopiston käänntieteen (saksan) oppiaineessa romaanin murteita on tutkittu myös vuonna 1997, jolloin Sanna Kaukonen teki pro gradu -tutkielman aiheesta *Murteiden kääntäminen. Väinö Linnan Tuntematon sotilas ja sen saksannokset*. Tällä tutkielmalla pyritään tuomaan asiaan uutta näkökulmaa keskittymällä vain yhteen murteeseen.

Murteet ovat kirjassa erittäin tärkeässä roolissa, sillä ne toimivat oleellisena osana henkilökuvan rakentamisessa. Niiden avulla on luotu illuusio puhutusta kielestä. Aiheen laajuuden vuoksi tutkielmassa haluttiin kuitenkin keskittyä murteista vain yhteen, kaakkoismurteeseen eli kansankielellä karjalanmurteeseen. Kaakkoismurretta romaanissa käyttävä Antti Rokka on yksi kirjan keskeisimpiä henkilöitä, minkä takia murre on perusteltu valinta.

Tutkielmassa lähdetään liikkeelle käsittelemällä yleisesti puheen illusion luomista kirjallisuudessa ja kaunokirjallisuuden kääntämisestä, sillä aineisto on kaunokirjallinen. Luvussa

2.3 yhdistetään nämä asiat otsikolla Puhekielen kääntäminen kaunokirjallisuudessa, jolloin päästään lähemmäs tutkielman analyysimateriaalia.

Kolmannessa luvussa siirrytään tarkemmin käsitteeseen *murre* määrittelemällä se ja muita kielimuotojen käsitteitä, kuten *yleiskieli* ja *puhuttu kieli*. Murteet kirjallisuudessa -alaotsikon alla käsitellään ilmiön historiaa ja käsitettä murrebuumi. Murteiden kääntämisen ongelmallisuus on kolmannen luvun tärkein asia. Luvussa tuodaan esiin erilaisia ratkaisumahdollisuuksia murteiden kanssa painiville kääntäjille ja käsitellään esimerkkinä kahta *Huckleberry Finnin seikkailujen* suomennosta.

Aineisto esitellään neljännessä luvussa. Liikkeelle lähdetään kirjailija Väinö Linnan henkilökuvasta ja kerrotaan taustoja *Tuntemattomasta sotilaasta*. Luvussa kerrotaan myös, kuinka teos otettiin vastaan niin kotimaassa kuin ulkomailla. Analyysin kannalta on oleellista esitellä jonkin verran myös sotamies Rokan henkilökuvaa. Romaanin kieltä tarkastellaan yleisesti, missä nousee esiin kontrastin luominen murteiden ja kirjakielen välillä. Luvussa kerrotaan lisäksi tärkeimmistä kirjasta tehdyistä käännöksistä, kuten ruotsinnoksesta, saksannoksista ja englanninnoksesta.

Viides lukuni keskittyy analyysiin. Ensin otetaan käsittelyyn molemmat kohdetekstit itsenäisinä teoksina. Seuraavaksi käsitellään romaanista valittua katkelmaa Rokan puhetta ja tarkastellaan sitä kaikkien kolmen teoksen näkökulmasta. Suomenkielisestä katkelmasta etsitään kaakkoismurteen piirteitä sekä analysoidaan molempien saksannoksien piirteitä erikseen. Seuraavaksi vertaillaan käännöksiä toisiinsa ja lopuksi lähtötekstiin. Kuudennesta luvusta löytyvät loppupäätelmät ja pohdintaa.

2 Puhekieli

Puhuttu kieli on äänellisesti tuotettu ja auditiivisesti vastaanotettava kielimuoto, kun taas kirjoitettu kieli muodostuu graafisista signaaleista ja vastaanotetaan visuaalisesti. Erilaiset viestintätilanteet sekä tuottamis- ja kirjoittamisprosessiin liittyvät seikat selittävät puheen ja kirjoituksen eroja. (Tiittula 1992:11–12.)

Puheessa on sellainen ainutlaatuinen piirre, että kuultu viesti säilyy sellaisenaan muistissa vain hetken, eikä siihen voi enää palata uudelleen, kun taas kirjallista tekstiä on mahdollista lukea monta kertaa. Kun puhuttu teksti muutetaan kirjalliseen muotoon, siitä jäävät pois monet puheelle tyypilliset piirteet. Niitä ovat esimerkiksi intonaatio, ei-verbaalinen viestintä ja puhetilanteeseen liittyvät tekijät, kuten kontekstisidonnaisuus. (Tiittula 1992:12.)

Puhekielelle on tyypillistä variaatio ja sitä esiintyy paljon kaikilla kielen tasoilla, jopa standardieli yleispuhukielessä. Sitä aiheuttavat esim. paikka, ikä, sosioekonominen tausta ja puhetilanne. Myös saman puhetilanteen sisällä voi esiintyä vaihtelua, joka voi johtua aiheesta tai keskustelukumppanista. (Tiittula 1992:47.) Tässä tutkielmassa käsitellään paikasta johtuvaa variaatiota murteen muodossa.

2.1 Puheen illuusion luominen

Tässä kappaleessa käsitellään sitä, millaisia keinoja kirjailijat käyttävät, jotta he saisivat kaunokirjallisuuden henkilöiden puheen vaikuttamaan mahdollisimman aidolta ja uskottavalta eli luotua illuusion puhutusta kielestä. Kirjoitettu ja puhuttu kieli ovat aina erilaisia. Kirjoitamme sähköpostimme yleispuhukielellä, vaikka saman asian kertomiseen sisältyisi puheessa erilaisia täytesanoja. Lukiessamme romaanin dialogia voimme nähdä henkilöt päässämme ja meistä on täysin normaalia, että he puhuvat yleispuhukieltä, eivätkä sano joka lauseessa ”tota noin nii”. Silti pidämme heidän puhettaan aivan tavanomaisena.

Tiittulan (2000:5) mukaan puhuttu kieli on tehtäviltään ja muodoiltaan aina erilaista kuin kirjoitettu kieli. Puheenomaisuus siirretään kirjoitettuun kieleen sekä puhekielisyysillä että muilla kirjoitukselle tyypillisillä keinoilla, niin että kirjoittaja onnistuu luomaan tekstiinsä illuusion puhutusta kielestä (Tiittula 2000:5). Kalliokoski (1998:184) käyttää puheen illuusiosta myös käsitteitä puhuvan ihmisen läsnäolon illuusio ja autenttisen puheen vaikutelma, joista jälkimmäisellä hän viittaa erityisesti murrekirjallisuuteen.

Litteraatiossa eli puheen muuttamisessa kirjoitettuun muotoon puhetilanne pelkistetään. Puheelle tyypillisten piirteiden karsiminen saa litteraation vaikuttamaan ”huonolta” kieleltä ja tekstin kaaosmaiselta, koska ihmiset eivät ole tottuneet näkemään kaikkia puheen piirteitä kirjoitettuina. Siksi puhekieltä ei yleensä kirjoiteta siinä muodossa kuin sitä puhutaan, vaan kirjoitetun kielen keinoin luodaan illuusio puhutusta kielestä. Tällöin lukijat lukevat ns. puhuttua kieltä, niin kuin ovat tottuneet sitä kirjoitettuna näkemään. (Tiittula 1992:12, 15.)

Tyypilliseksi puhekielisyysiksi Tiittula (2000:5–7) luokittelee esimerkiksi vokaalin loppuheiton (*mut*), persoonapronominien lyhenemisen (*minä* → *mä*) ja lyhentyneet verbimuodot (*sä meet*).

Muita puhekielisyysiksi ovat esim. partikkelit, joiden puheenomaista käyttöä Kalliokoski (1998:193) pitää tärkeänä, sillä ne tuovat hänen mukaansa kirjoitettuun tekstiin puheen piirteitä. Nämä ovat puheessa melko huomaamattomia, mutta saavat kirjoitetun tekstin vaikuttamaan hyvinkin puhekieliseltä (Kalliokoski 1998:193). Seuraavasta esimerkistä löytyy partikkeleita. Lyhenne TS tarkoittaa *Tuntematonta sotilasta*.

Esimerkki 1

- Miust on samantekevää mihi hyö kuskajaat. Mitä täs on vällii mihi **sitä** kuoloo, vettee vai maalle. Miust kuolema on **ihan** samanlainen sattuu hää mis tahhaasa. Hyö pittäät lentäjii jonkiilaisii sankaroina, **vaik** mie en **kyl** käsitä mitä merkityst sil on mite korkialt sitä kuollessaa putuvaa. (TS 151)

Esimerkissä 1 on partikkelien (*ihan*, *vaik*, *kyl*, *sitä*) lisäksi vokaalin loppuheittoa (*miust*, *täs*, *mis*) ja lyhentyneitä persoonapronomineja (*minusta* → *miust*). Omat puhekieliset piirteensä esimerkkiin tuo kaakkoismurre, sillä kyseessä on Rokan repliikki.

Puheen illuusion luomisessa on tärkeää, että teksti on luettavaa (Tiittula 2000:10). Puhekielellä kirjoittaessa ei voi jäljitellä sanatarkkaan raumalaisen mummon tai helsinkiläisen teinipojan puhettavan normaalia ääntämystä, sillä myös muualta kuin Rauman murrealueelta tai Helsingin nuorisopiireistä tulevien lukijoiden pitää ymmärtää tekstiä. Luettavuus on pitänyt ottaa huomioon myös esimerkki 1:n murretta kirjoittaessa.

2.2 Kaunokirjallisuuden kääntäminen

Suomentaja Markku Mannila (1982:33) toteaa kaunokirjallisuuden kääntämisen olevan olemukseltaan vankasti varsinaista kääntämistä. Varsinaisella kääntämisellä tarkoitetaan tässä yhteydessä kaksikielistä viestintää, jossa kääntäjä on sidoksissa lähtötekstiin ja sen funktioon (Mannila 1982:33). Kyseenalaistan väitteen kaunokirjallisuuden kääntämisen sidosteisuudesta, sillä vaikka kääntäjän täytyykin ottaa lähtöteksti huomioon, käänöksellä voi olla erilainen funktio kuin lähtötekstillä.

Kaunokirjallisuuden kääntäjä kääntää Mannilan (1982:35) mielestä lähtötekstin kirjoittajan tyyliä noudattaen ja pyrkii välittämään tekstin sisällön ja muodon mahdollisimman hyvin. Luova sommittelu on kääntäjälle tärkeää, sillä lähtötekstille rakenteellisesti täysin uskollinen teksti ei useinkaan ole tyyllillisesti toimiva. Kääntäjän tulee luoda lukijalle illuusio siitä, että hänellä on käsissään alkuperäinen teksti. Illuusio ilmaistaan implisiittisesti eli epäsuorasti niin, että tekstin funktio toteutuu parhaiten. (Mannila 1982:35.) Tämä tarkoittaa sitä, että lähtötekstin sisältö pyritään siirtämään kohdetekstiin, mutta liian uskollinen ja suora käänös ei välttämättä toimi kohdetekstissä, jolloin tyyliä saattaa joutua muuttamaan.

Tuntemattomassa sotilaassa tekstin yhtenä funktiona on kuvata sodan tapahtumia ja luoda henkilökuvia dialogin kautta. Murteellinen dialogi aiheuttaa kääntäjälle päänvaivaa, sillä se pitää saada kohdekielellä yhtä toimivaksi kuin mitä se lähdekielellä on. Kohdekielisen ja lähdekielisen teoksen funktio ei ole aina sama, sillä lähdekielisessä teoksessa murteet ovat tyylin ja tunnelman luojina, kun taas kohdekielessä murteita on harvoin mahdollista käyttää ja tyyli muuttuu. Tämä ilmiö on tapahtunut esimerkiksi tämän tutkielman aineistona olleissa käänöksissä.

Tuntemattomassa sotilaassa suomalaiset murteet auttavat luomaan henkilökuvia, mutta käännöksessä henkilöiden luonteen on tultava esiin muilla tavoin kuin puhetyylin kautta. Romaanin kääntäjät ovatkin ruotsintajaa lukuun ottamatta päätyneet käyttämään joitakin muita kuin murteellisia keinoja illuusion luomisessa (Varpio 1979:31).

Kaunokirjallisuuden kääntämisen perusongelmana on Mannilan (1982:36) mukaan se, että kirjailija on valinnut tekstiinsä tietyn kielimuodon, josta yhdessä sisällön kanssa koostuu tekstin sanoma. Voisi kuvitella, että Linnakin on tietoisesti valinnut tekstiinsä eri murteita, jotka sisällön kanssa vaikuttavat tekstin sanomaan. Myös Oittinen (2002:165) mainitsee kaunokirjallisuuden kääntämisen aina sisällön ja muodon liitoksi, jossa viestinnän tapa on erityisen korostunut. Oittisen (2002:165) mukaan kääntäjä ei saa täysin poiketa tästä muodosta, sillä silloin ei enää voida puhua tekstin käännöksestä, vaan kyseessä on täysin uusi teksti. Murteiden kohdalla asia on mielestäni kuitenkin toinen, sillä muoto muuttuu käännöksessä usein murteesta puhekieleksi.

Oittinen (2002:165–166) muistuttaa, että teoksen funktioon vaikuttavat myös aika ja paikka, jossa se on kirjoitettu. *Tuntemattoman sotilaan* ensimmäinen käännös tehtiin Länsi-Saksassa vajaa vuosi alkuperäisteoksen jälkeen ja toinen 1971-luvulla Itä-Saksassa, jossa ideologia varmasti vaikutti kääntämiseen. Samoin kääntäminen tapahtuu Oittisen (2002:166) mukaan aina tietynlaisille lukijoille, mikä vaikuttaa kääntäjän ratkaisuihin. Joskus esimerkiksi aikuisten kirjoja käännetään lapsille, kuten Grimmin saduille on aikaa myöten käynyt ja teoksen funktio on muuttunut.

Oittinen (2002:166) puhuu kääntämisestä uudelleenkirjoittamisena, joka on hänen mukaansa välttämätöntä eri tilanteita ja yleisöjä ajatellen. Oittinen on lainannut ajatuksensa manipulaatiokoulukunnalta, jota edustavan André Lefeveren (1992:9) mukaan kääntäminen on mitä parhain uudelleenkirjoittamisen muoto. Kääntäjä antaa oman ideologiansa näkyä käännettävässä tekstissä ja vaikuttaa näin koko kirjailijasta syntyvään kuvaan kohdekulttuurissa (Lefeveren 1992:9). Vaatisi tarkempaa analyysia, jotta saataisiin selville, onko itäsaksalaisessa käännöksessä tekstiä muokattu kommunistisen ideologian mukaiseksi.

Mikäli olisi mahdollista ottaa kaikki edellä mainitut asiat huomioon kaunokirjallisuutta käännettäessä, tekstistä tulisi varmasti hyvä. Vaikka kääntäjän tehtävä onkin välittää lähtötekstin sisältö ja muoto mahdollisimman hyvin kirjoittajan tyyliä noudattaen, kuten Mannila (1982:34) asian mainitsee, jokainen kääntäjä tekee kuitenkin aina omat ratkaisunsa siitä, mikä hänen mielestään sopii parhaiten kirjoittajan viestin välittämiseen kohdekulttuurissa.

2.3 Puhekielen kääntäminen kaunokirjallisuudessa

Kirjailijat eivät kirjoita ainoastaan kirjakielillä, vaan käyttävät puhuttua arkikieltä repliikeissään ja tyylikeinona, mikä asettaa myös kääntäjän haasteiden eteen. Elävää puhekieltä ei ole mahdollista siirtää kirjalliseen muotoon sellaisenaan, sillä tekstin tulee olla selkeää, ymmärrettävää ja helppoa luettavaa. Kirjoitetun puhekielen tulee olla tiivistä ja luettavaa, eikä normaalisti rönsyilevän puhekielen jokaista täytesanaa tarvitse eikä pidäkään kirjoittaa. Kääntäjän tulee lähtötekstin puhekieltä tulkitessaan asettua toisaalta kirjailijan rooliin ja yrittää ymmärtää, mitä tämä ilmauksillaan tarkoittaa. Toisaalta kääntäjän täytyy myös osata irtautua lähtötekstistä ja luoda lukijalle osoitettua, kohdekulttuurissa toimivaa kieltä. (Suojanen 1993:134–135.) Kääntäjän tulee pystyä luomaan omanlaisensa illuusio kirjallisuuden henkilön puhekielen tyylisestä kielestä ja saada se vaikuttamaan lukijasta uskottavalta.

Puheenomaisia piirteitä ilmaistaan eri kielissä eri tavoin, mikä tekee puhutun kielen kääntämisestä vaikeaa. Tiittula (2000:10–11) mainitsee esimerkkinä suomen kielen, jossa ääntämys merkitään melko tarkkaan verrattuna saksaan, jossa yhdessä kirjoitusasussa oleva sana voidaan ääntää monin eri tavoin. Sillä on siis merkitystä lukeeko tekstissä *kirjottaa* vai *kirjoittaa*. Siksi esimerkiksi Helsingin keskustassa asuvan nuoren suuhun ei voisi laittaa korrektia kirjakieltä, sillä se ei olisi suomalaisen lukijan mielestä luontevaa. (Tiittula ja Nuolijärvi 2007:398.)

Suojasen (1993:136) mukaan jokaisella kirjailijalla on oma tapansa sirotella puhekielisinä pitämiään elementtejä tekstien dialogiin. Jotkut kirjoittavat kirjakielisellä lauserakenteella, mutta käyttävät puhekielisiä ilmaisuja tyylikeinona, toiset kirjoittavat täysin puhekielisesti. Kuitenkin

kääntäjät varovat yleensä käyttämästä liikaa puhekielen piirteitä, kuten loppuheittoa: *tulis*, diftongin avautumista: *tyä* tai *ea*, *ia* ja *ua*-yhtymien monotongiutumista: *kauhee*, *haluu* (Suojanen 1993:137).

Englund Dimitrovan (1997:51) mukaan kaunokirjallisuudessa esiintyvää puhetta säätelevät taiteelliset ja kielelliset rajoitukset, jotka määräävät sisältöä ja varsinaista esitystapaa. Kuitenkin hän näkee kirjailijoiden nauttivan melko suuresta vapaudesta leikkiä luovasti kielen kanssa. Englund Dimitrova (1997:62–63) on sitä mieltä, että kääntäjät puolestaan pyrkivät muuttamaan tekstiä puhekielisestä enemmän yleiskieliseen suuntaan ja tuntevat, ettei heillä ole samanlaista arvovaltaa luovuuteen kuin itse kirjailijoilla. Kääntäjät haluavat ehkä tehdä teksteistä yleistajuisempia ja uskovat asian menevän perille, vaikka henkilöt puhuisivatkin yleiskieltä. Kääntäjien ratkaisuja voivat tosin vielä muuttaa kustantajat ja muut palautteen antajat, mikä saattaa vaikuttaa hyvinkin paljon käännöksen sisältöön (Englund Dimitrova 1997:62–63).

Suojanen (1993:141) on sitä mieltä, että puhekielen käyttöä käännöksissä vähentää etenkin pelko sanaston vanhenemisesta, sillä entisistä slangisanoista tulee helposti yleispuhekielen ilmaisuja. Suojanen antaa esimerkin, että 1970-luvulla käännettyssä tekstissä ilmaukset *tonni* ja *keikka* on tarkoitettu slangisanaksi, mutta nykyään ne kuuluvat yleiseen puhekieleen. Tällainen kirjallisuus pitäisi hänen mukaansa kääntää aika ajoin uudelleen. (Suojanen 1993:141.) Tässä ei ole kuitenkaan mielestäni otettu huomioon sitä, että käännökset pitäisi suhteuttaa siihen aikaan, jolloin ne on tehty. Lukijat ymmärtävät kyllä edelleen 1970-luvulla tehtyjen käännöksen puhekielisyydet, kun vain muistavat ottaa kääntämisen ajankohdan huomioon. Eihän lähtötekstejäkään kirjoiteta aika ajoin uudelleen.

Etenkin kirosojen kääntämistä pitää harkita huolella, sillä ne saattavat vaikuttaa yleisöön ja lukijoihin eri tavoin kontekstista riippuen. Tällaisiakin sanoja siedetään yhä paremmin. (Suojanen 1993:141.) Toisaalta kirosojen kääntämistä puoltaa se tosiasia, että kirjailijalla on ollut tietty tarkoitus laittaessaan kirosoja tekstiinsä. Jos kääntäjä poistaisi tekstistä kaikki kiro sanat, käännöksen lukija saisi tekstistä melko erilaisen kuvan kuin lähtötekstin lukija. Kuitenkin kiro sanat pitää muistaa sopeuttaa vahvuudeltaan kohdekulttuuriin.

Puhekielisen tekstin kääntäminen on siksikin hankalaa, että siinä täytyy ottaa huomioon kokonaisuus. Pelkkä sanojen kääntäminen ei riitä, myös lauserakenteen tulee olla puhekielistä. Jos käännetään kirjakielisesti alkuteoksen ollessa puhekielinen, tunnelma on teoksissa täysin päinvastainen. (Tiittula 2000:12.) Olisi outoa kuvitella, että esimerkiksi *Tuntemattoman sotilaan* kaikki repliikit käännettäisiin tiukasti kirjakielelle. Viesti ei menisi samalla tavalla perille ja tunnelmasta jäisi paljon puuttumaan. Käännöksen olisi hyvä sisältää ainakin joitakin puhutun kielen elementtejä. Kääntäminen kohdekielen murteille on kuitenkin harvinaista.

Käännetty kaunokirjallisuus ja siinä ollut puhekieli ovat historian saatossa vaikuttaneet myös kohdekulttuurin kirjallisiin normeihin. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa paljon käännetty kirjailija oli saksalainen, alasaksin murteella kirjoittanut Fritz Reuter, jonka teosten murteelliset dialogit käännettiin melko vapaasti yleiskielelle. Dialogien puhekielistyminen alkoi uudelleen kirjakielistyneen vaiheen jälkeen Pentti Saarikosken osittain stadin slangille kääntämän J.D. Salingerin romaanin *Sieppari ruispellossa* myötä. (Tiittula ja Nuolijärvi 2007:387–388, 92.)

Puhekielinen kaunokirjallinen teksti ei siis ole kääntäjälle helppo tehtävä, mutta sellainen tulee nykyään monelle kääntäjälle vastaan, sillä pelkän kirjakielen käyttö dialogissa on harvinaista. Kääntäjät ovat kuitenkin varovaisia puhekielisyyksien käytössä, mikä saattaa olla turhaa, jos ottaa huomioon esimerkiksi Saarikosken *Sieppari Ruispellossa* -käännöksen suosion. Puhekielisyyksiä täytyy kuitenkin osata käyttää oikein, jotta käännös toimii.

3 Kielimuotojen määritelmiä

Tässä aluvussa määrittellään termit *kirjakieli*, *puhekieli*, *arkikieli*, *yleiskieli* ja *murre* sekä välitermit *yleispuhekieli* ja *aluepuhekieli*.

Hurtan (1999:56) mukaan termien määrittely on vaikeaa, sillä niiden jako perustuu eri tekijöihin. Termi *puhekieli* perustuu hänen mukaansa ensisijaisesti puheen tuottotapaan, *yleiskieli* sen sijaan lähinnä rakenteeseen, käyttöalaan ja sanastoon. Mielikäinen (1989:241) on samaa mieltä siitä, että kielitieteilijät ja kielenhuoltajat käyttävät termejä runsaasti ja epätasaisesti. Mielikäinen pitää outona heidän jaotteluperusteitaan, joita ovat esim. viikonpäivät (*arkikieli*) tai tietty sosiaali- tai koulutusryhmä (*sivistynyt* tai *sivistyneistön kieli*).

Kielitoimiston sanakirja (2007) sanoo *kirjakielistä*: ”kirjallisuuden kieli; suositusten mukaan kirjoitettu (ja puhuttu) kieli”. Sosiolingvistikissa tutkimuksessa kirjakieltä kutsutaan myös *standardiksi* (Nuolijärvi ja Sorjonen 2005:16). Suomen kirjakiellellä ei voida puhua luontevasti, verrattuna esimerkiksi standardienglantiin, jonka hallintaa vaaditaan englanninkielisissä maissa koulun päästötodistuksen saamiseksi. Suomen kielessä yleispuhekieli ja kirjakieli eroavat toisistaan paljon niin muoto- kuin lauseopillisestikin. (Anhava 2000:34–35.)

Puhekieltä Hurta (1999:58) kuvailee spontaaniksi puhutuksi kieleksi. Myös Koivusalo määrittelee puhekielen esittämishetkellä luoduksi, ns. spontaaniksi puheeksi (Kolehmainen 2005:10–11). Kielitoimiston sanakirjan (2007) määritelmän mukaan puhekieli on puhuttua kieltä tai arkikieltä. Hurtan (1999:58) mielestä puhekieltä pidetään normitetun kielen vastakohtana, jollakin tapaa standardista poikkeavana.

Arkikieli-termiä käytetään Grönrosin (2006:17) mukaan sanakirjoissa, esimerkiksi Perussanakirjassa ja Kielitoimiston sanakirjassa, kuvaamaan epämuodolliseen ja epäviralliseen kielenkäyttöön kuuluvia sanoja merkitsemällä ne lyhenteellä *ark*. Kielitoimiston sanakirja määrittelee arkikielen yleiskieltä (kirjakieltä) huolittelemattommaksi, vapaammaksi kieleksi ja kutsuu sitä myös tavalliseksi puhekieleksi. Arkikielisyydet ovat Grönrosin mielestä tavallisia puheessa, mutta yleistyvät yhä enemmän myös kirjoituksessa. Mikäli jollekin sanalle, kuten

sinkku tai *polttarit*, ei ole yksisanaista, selkeää yleiskielistä vastinetta ja sitä käytetään yleisesti ns. asiallisissa yhteyksissä, voidaan sanaa pitää yleiskielisenä. Aikaisemmin näitäkin sanoja pidettiin arkikielisinä. Tällaisten sanojen arkikielisydestä on kuitenkin edelleen vaihtelevia mielipiteitä ja sanakirjamerkinnyt pyrkivät kuvaamaan keskimääräistä suhtautumista sanojen tyylisävyihin. (Grönros 2006:16–17.)

Yleiskieli on kaikille suomalaisille yhteinen kielimuoto, vastakohtana paikallisille ja alueellisille murteille. Yleiskielellä viitataan yleisesti kirjoitettuun kieleen. Asiatekstit ovat yleiskielisiä ja kielenhuolto koskee lähinnä niitä. Yleiskieli on kaikille ymmärrettävää eikä sisällä erikoiskielen sanastoa. Se on asiatyylistä ja informatiivista. (Hiidenmaa 2005:6, 7, 8, 9.) Yleiskieltä kutsutaan myös *standardikieleksi*, koska sen muotoa määrittelevät normit (Tiittula 1992:46).

Kaikille yhteistä, normien mukaista puhuttua kieltä kutsutaan *yleispuhekieleksi*. Yleispuhekieltä ovat valmistellut, monologimaiset puhetilanteet, kuten uutislähettykset radiossa ja televisiossa. Yleispuhekielen toinen merkitys on tutkijoiden mukaan sellainen laajalevikkinen puhutun kielen muoto, joka ei ole kirjakielen normien mukaista, mutta ei selvästi murrettakaan. Siinä on tyypillisiä piirteitä, joita on perinteisesti esiintynyt yleisesti eri alueiden puhekielessä, kuten adjektiivit *makee*, *levee*. (Hiidenmaa 2005:6.) Mielikäisen (1989:240) määritelmän mukaan *yleispuhekieli* on kielimuoto, joka sisältää murteiden laajalevikkisimpiä äänne- ja muotoasuja. Koivusalo (1979:218) puolestaan pitää puhutun yleiskielen eli yleispuhekielen kriteereinä kirjakielen mukaista muotoasua ja tuttua sanastoa. Tiittula (1992:46) esittää yleispuhekielen toiseksi käsitteeksi *julkisuuden puhekieltä*, sillä sitä käytetään erityisesti julkisissa, virallisissa tilanteissa yksityisen tai arkisen kielen vastakohtana.

Yleispuhekielen lisäksi puhutaan *aluepuhekielestä* (ks. Hurta 1999:59, Mielikäinen 1989:238). Mielikäinen (1989:238) määrittää aluepuhekielen tasoittuneeksi murteeksi. Termiä voidaan Mielikäisen mukaan käyttää, jos muuten puhuttaisiin ”yleishämäläisestä” tai länsimurteisesta puhekielestä. Murteiden ja aluepuhekielten raja ei ole kovin selvä, sillä jotkut murteet voi tunnistaa jo muutamasta sanasta tai intonaatiosta, mutta toisten paikantaminen ja siten erottaminen aluepuhekielistä on vaikeampaa. (Mielikäinen 1989:240.)

Murteen Hurtta (1999:59) määrittelee sekä rakenteellisin että alueellisin perustein. Hänen mukaansa tietyn alueen murteelle ovat tyypillisiä tietyt kieliopilliset ja sanastolliset piirteet. Tietyllä alueella asuvat ihmiset puhuvat tiettyä murretta. (Hurtta 1999:59.) Vertailun vuoksi Kielitoimiston sanakirja määrittelee *murteen* jonkin määräalueen (tai -yhteisön) kielimuodoksi, joka selvästi poikkeaa yleiskielestä tai muista saman kielen esiintymismuodoista. Mielikäinen (2001:5) antaa *murteelle* synonyymien *lähikieli* tarkoittaessaan sen olevan tärkeä osa yksilön identiteettiä. *Paikallis-* tai *aluemurretta* puhutaan tietyllä alueella, kuten Jyväskylän seudulla. Se on kuitenkin tarkempi määritelmä kuin itämurre tai savolaisuus. (Mielikäinen 1989:238.)

Kielitieteen käsityksen mukaan *murre* on pienemmän kieliyhteisön kielimuoto sen laajemman kokonaisuuden kannalta, johon se kuuluu, eli tuntomerkkien erottama osa laajempaa kielikokonaisuutta (Rapola 1990:9). Rapolan (1990:10) mukaan ei ole olemassa murteetonta kieltä, sillä murre on kielen kokonaisuuden kannalta erilaistumispyrkimyksen tulos, mikä ilmenee jo yksilön tasolla. Mikäli ollaan paljon vuorovaikutuksessa eri murteiden kesken, erilaisuudet tasoittuvat, ja ilmauksia leviää murteesta toiseen. Jos vuorovaikutusta ei ole, samaan kielipiiriin kuuluvat murteet jatkavat erilaistumistaan, ymmärtämisvaikeudet lisääntyvät ja lopulta murteesta saattaa tulla oma kielensä, mikäli kielten määritelmänä pidetään sitä, että eri kielimuotoja puhuvat väestöt eivät ymmärrä toisiaan. (Rapola 1990:10.) Esimerkkinä tästä voisivat olla suomi ja viro, joilla on yhteinen kantakieli, mutta jotka eivät täysin ymmärrä toisiaan. Toisaalta esimerkiksi saksassa on lukuisia murteita, joista jotkut ovat niin erilaistuneita, että ymmärtäminen on saman maan toisella murrealueella asuvalle hankalaa, ja silti murteita pidetään samana kielenä.

Murteiden muodostumisessa on maantieteellisillä ja niiden mukaan myös historiallisilla seikoilla ollut ratkaiseva merkitys, sillä murteet ovat alusta lähtien olleet ns. *paikallismurteita*. Tähän ovat vaikuttaneet välimatkasuhteet, sillä yksilö liikkuu lähinnä lähiympäristössään, jossa kielelliset eroavaisuudet ovat pieniä ja lisääntyvät liikuttaessa kauemmaksi. Kirkollisen, hallinnollisen tai taloudellisen alueen keskuspaikat yhdistävät lähialueet myös kielellisesti. Yksityiset kielenilmiöt elävät omaa elämäänsä, minkä takia kahden ilmiön levinneisyydet ovat harvoin identtiset, mutta levinneisyyksien rajat ovat melko tarkasti määriteltävissä. Sen sijaan murteiden rajoja on siksi

mahdotonta määritellä tieteellisen täsmällisesti ja määrittelyssä onkin kyse tutkijoiden keskinäisestä sopimuksesta. (Rapola 1990:14–16.)

Murteiden rajojen määrittely on vaikeaa, mutta toisaalta myös sen, missä menee murteen ja yleiskielen raja. Nuolijärven ja Sorjosen (2005:17) mukaan murteen ja yleiskielen liian jyrkkä erottaminen toisistaan on ongelmallista. Usein myös painotetaan, että paikallinen kielimuoto olisi ikään kuin toissijainen suhteessa yleiskieleen. Kuitenkin esimerkiksi Tampereella tavoiteltava standardi olisi Tampereen seudun puhekieli eikä yleiskieli. (Nuolijärvi ja Sorjonen 2005:16–17.)

3.1 Murteet kirjallisuudessa

Makkonen-Graigin ja Vaattovaaran (2007:401) mukaan murretta on käytetty suomalaisessa kirjallisuudessa enemmän tai vähemmän oikeastaan aina. Murteellisen puheen tai kirjoituksen suosio on heidän mukaansa kuitenkin vaihdellut aikakaudesta toiseen.

Makkonen-Graig ja Vaattovaara (2007:401) puhuvat murrekirjallisuuden kolmesta eri asteesta. Suppeimmassa merkityksessä he laskevat siihen kuuluvan kauttaaltaan murteella kirjoitetut tekstit. Hieman laajemmassa merkityksessä siihen sisällytetään myös tekstit, joissa murteita käytetään vain osittain, esimerkiksi henkilöiden vuorosanoissa. Laajimmillaan murrekirjallisuus voidaan ymmärtää myös kirjallisuudeksi, jonka aihepiirinä on murre ja murteenkäyttäjien elämäntapa sekä tavoitteena murteen tunnetuksi tekeminen. Esimerkkejä tästä ovat murresanakirjat ja murteiden kieliopit. (Makkonen-Graig ja Vaattovaara 2007:401.)

Pagen (1973:52) mukaan kirjailijoiden tyyli ja tekniikka käyttää murteita sekä lukijoiden murteiden vastaanotto vaihtelevat suuresti. Vastaanottoon vaikuttavat eri sukupolvien sosiaaliset asenteet ja oletukset sekä henkilöiden yksilölliset kokemukset, riippuen siitä, tuntevatko he murteen kuulijoina tai puhujina vai eivät. Aikana ennen laaja-alaista matkailua ja radion kehitystä kirjailijan murteiden käyttö oli aina riskiratkaisu, sillä hän ei voinut olla varma ymmärtävätkö lukijat hänen kieltään. Toisaalta kirjallisuuden murteet muokkautuivat ajan myötä oman perinteen mukaisiksi niin, ettei niillä välttämättä ollut enää kovin paljon yhteistä tosielämän

murteiden kanssa. Ongelmallista on myös se, että ennen murteen puhujat luokiteltiin automaattisesti yhteiskunnassa alempiarvoisiksi. (Page 1973:52–53.)

Kuten jo aikaisemminkin mainittiin, myös Koski (2002:49) ja Jegorow (2004:199) ovat sitä mieltä, että murteiden käyttö kirjallisuudessa on haasteellista. Jos kirjailijan murteen käyttö ei ole tarpeeksi yksiselitteistä, lukija saattaa ymmärtää tekstin sanoman väärin. Koska murteet kuitenkin aina ovat puhuttua eivätkä kirjoitettua kieltä, kirjailijan täytyy päättää murretta kirjoittaessaan kuinka paljon murrepiirteitä hänen tekstinsä voi sisältää, jotta lukijat ymmärtävät sitä. Jotkut lukijat ovat sanoneet esimerkiksi Laila Hirvisaaren (ent. Hietamiehen) romaanien vahvaa karjalanmurretta vaikeaksi ymmärtää. (Jegorow 2004:199.)

Englund Dimitrova (2004:123) puolestaan pitää tärkeänä juuri sitä tosiseikkaa, että murteet ovat puhuttua, eivät säännönmukaista kirjoitettua kieltä. Murteita käytetään siis erittäin rajoitetusti ja niitä tuotetaan uudestaan jokaisella käyttökerralla tai ainakin puhujan vaihtuessa. Murteita esiintyy yleisesti ainoastaan suullisessa viestinnässä. Murteellisten ilmausten merkitsijöiden tehtävä on osoittaa kirjakiielestä poikkeava ääntämys. Tämän takia murteita käytetään kirjallisuudessa juuri tyylikeinona luomaan kontrastia säännönmukaiselle standardikielelle. (Englund Dimitrova 2004:123.) *Tuntemattomassa sotilaassa* kontrastia syntyy miehistön murteellisen ja upseeriston kirjakielisen puheen vaihtelusta.

3.1.1 Murteiden funktiot kirjallisuudessa

Mielikäinen (1989:93–95) laskee murteilla olevan neljä funktiota. Murteita on käytetty kirjallisuudessa, sillä ne luovat tekstiin tehokkuutta, voimakkuutta, alkuperäisyyttä ja rikkautta. Erittäin yleinen murteellisen tekstin piirre on koomisuus, joka syntyy murteen käytöstä epätavallisissa kontekstissa. Myös asiallisia ja vakavia aiheita käsittelevät käännöstekstit saavat humoristisen leiman, kun niissä käytetään vieraalta kuulostavia aluemurteita (Mielikäinen 2001:6). Kolmanneksi murteisiin yhdistetään kansanelämän romantisointi tai nostalgia ja murteenpuhujaan aitous. Lisäksi murteita on voitu käyttää myös moraalisten arvojen ja arvostusten vastustamiseen, sillä murteilla kirjoittaminen on normista poikkeamista. (Mielikäinen 1989:93–95.)

Englund Dimitrovan (2004:12) mukaan yleinen syy käyttää murteita kirjallisuuden vuoropuhelussa on henkilöiden kuvaileminen. Murteita voidaan käyttää joko samaistamaan henkilö tiettyyn alueelliseen tai sosiaaliseen ryhmään kuuluvaksi tai erottamaan yksilö joukosta.

Myös Kosken (2002:54) mielestä murteita käytetään kaunokirjallisuudessa elävöittämis- ja tyylikeinona, kun tavoitellaan puheen illuusiota. Murteellisia voivat olla repliikit tai koko teksti, jolloin puhutaan murrekirjallisuudesta. Murteiden käytön illuusiota luodaan usein käyttämällä muresävytteistä yleiskieltä. Yleiskieleen voidaan tuoda yksittäiselle murteelle tyypillistä sanastoa, fonologisia, morfologisia tai syntaktisia piirteitä. Yleispuhekieleen murteista tiukasti jääneitä piirteitä ovat eräät kestopiirteet eli vokaalien pituudet, švaa-vokaali eli savolais- ja pohjalaismurteissa esiintyvä ääntämistä helpottava lisävokaali esim. *kolome, vanaha*, palatalisaatio ts. liudennus eli konsonantin pehmentyminen j-voittoiseksi esim. *mänj, velj* ja itäiset redusoituneet diftongit eli savolais- ja lounaismurteissa tapahtuva vokaalien väljentyminen esim. *haaska päivä*. (Koski 2002:54.)

3.1.2 Murrekirjallisuuden historiaa

Aluksi kirjasuomeen vaikuttivat eniten lounaismurteet, 1600–1700-luvuilla myös hämäläis- ja pohjalaismurteet. 1800-luvun alkupuolella oli niin kutsuttu murteiden taistelu, jossa suomalaiset oppineet kiistelivät siitä, sopisiko suomen yleiskielen pohjaksi länsi- vai itämurteet. Kompromissina synnyttiin kansallisen projektin puitteissa ruotsin kielen rinnalle suomalainen yleiskieli, johon otettiin aineksia monista eri murteista. (Makkonen-Graig ja Vaattovaara 2007:401.)

Suomalaisessa kaunokirjallisuudessa paikallismurteita alettiin käyttää 1880-luvulla. Itäsuomalaiset kirjailijat käyttivät dialogeissaan itäisiä ja länsisuomalaiset läntisiä murrepiirteitä. (Tiittula ja Nuolijärvi 2007:387.) 1800-luvun loppupuolella murretta käytettiin taiteellisiin tarkoituksiin, esimerkiksi henkilöhahmojen luonnehtimiseen kaunokirjallisuudessa (Makkonen-Graig ja Vaattovaara 2007:401). Realismin ajan kirjailijoista muun muassa Minna Canth ja Juhani Aho kuvasivat kansaa paikallishakuisesti murre-elementtejä käyttäen (Koski 2002:62.)

Aluksi murteista puhuttiin vain koskien yhtä tiettyä paikkakuntaa, esim. Lammin tai Kurikan murre, mutta myöhemmin alettiin puhua valtakunnallisesti tunnetuista murteista keskuspaikkansa mukaan, esim. Tampereen tai Rauman murre. Leimallista murrekirjallisuudelle on alusta pitäen ollut huumori ja maaseudun idylli, kuten Uudenkaupungin murteella kirjoittavan Heli Laaksosen runoissa. Rauman murteella 1900-luvun alussa kirjoittanut Hjalmar Nortamo (esim. *Meidän Dorpp*) ja 1920–1950-luvuilla Kuopion murretta käyttänyt Kalle Väänänen (esim. *Laavantaeltana*) ovat olleet merkittävimpiä suomalaisia murrerunoilijoita. (Koski 2002:67–68.)

Mauno Kosken tutkimuksen mukaan vuosina 1889–1989 Suomessa julkaistiin reilut 200 teosta, joiden kielenä oli kokonaan tai osittain murre, ja murrekirjailijoita oli vähintään 150. 1900-luvulla oli kuitenkin ylipäätään vallalla murrevihamielisyyks, sillä yleiskielen kirjoittaminen ja puhuminen olivat sivistyksen mitta. Koulussa saatettiin suhtautua hyvinkin negatiivisesti oppilaiden murteilla puhumiseen, vaikka murre elikin vahvasti ihmisten arjessa. (Makkonen-Graig ja Vaattovaara 2007:402.)

1900-luvun alkupuolella myös aiemmin murteelliset suomalaisen kaunokirjallisuuden dialogit alkoivat kirjakielistyä ja tätä jatkui *Tuntemattoman sotilaan* ilmestymiseen saakka. 1970-luvulta lähtien puhekielen käyttö kirjallisuudessa on elänyt voimakasta nousukautta. Tunnettuja puhekielellä kirjoittajia ovat esimerkiksi Heikki Turunen, Anna-Leena Härkönen ja Rosa Liksom. (Tiittula ja Nuolijärvi 2007:391, 394.)

3.1.2 Murrebuumi

Koski (2002:53) puhuu niin kutsutusta *murrebuumista*, jota hänen mukaansa on murteella kirjoittamisen ja murteelle kääntämisen yleistymisen ja leviäminen uudenslaisiin teksteihin. Paikallismurteiden renessanssin mainitsee myös Suojanen (1993:134). Koski (2002:70) katsoo nykyisen murrebuumin alkaneen siitä, kun Asterix julkaistiin vuonna 1997 savon murteella saksalaisten murrekäännösten innoittamana. Makkonen-Graig ja Vaattovaara (2007:402) puolestaan ilmaisevat alkamisajankohdaksi yleisemmin 1990-luvun ja 2000-luvun taitteen.

Mielikäinen (2001:5) sen sijaan puhuu 1990-luvun murreaalosta ottamatta kantaa siihen, onko se jo päättynyt.

Sarjakuvien lisäksi murrebuumin aikana on käännetty myös osia Raamatusta monille suomalaisille murteille, esim. *Matteuksen evankeliumi savoks huastettuna* (Koski 2002:71). Mielikäinen (2001:5) puhuu tällaisissa tapauksissa murrekäännöksistä, sillä julkaisut on laadittu jonkin jo olemassa olevan yleiskielisen tekstin pohjalta. Makkonen-Graig ja Vaattovaara (2007:401) sen sijaan käyttävät termiä kielensisäinen kääntäminen, jolla he tarkoittavat yleiskielisen tekstin kääntämistä jollekin saman kielen murteelle.

Makkonen-Graig ja Vaattovaara (2007:402) näkevät murrebuumissa kaksi ominaispiirrettä; murteen viihteellistämisen ja murrenoksen uudentyypisenä murrekirjallisuutena. *Murrenokset* eli yleiskielestä murteelle tai slangille käännetty kirjallisuus ovat heidän mukaansa uusi, 1990-luvulla syntynyt kirjallisuuden laji. Murre on heidän mukaansa viihteellistynyt sen myötä, että tiedotusvälineillä ja julkisuudella on keskeinen rooli murrekirjallisuuden ja itse murrebuumin näkyväksi tekemisessä. (Makkonen-Graig ja Vaattovaara 2007:402.)

Kun murteen todellista kehitystä ei aina seurata, murrebuumin kirjoittajat voivat kirjoittaa kieltä eri tavoin kuin puhuvat sitä. Tällöin saatetaan epäillä murteen taidon puutteellisuutta. Tutkimuksen puuttuessa ei ole olemassa osoitusta siitä, käytetäänkö murretta jokapäiväisessä kielessä murrebuumin ansiosta enemmän. Eri murteet ovat olleet muodissa eri aikoina, esim. Turun murre ensin 1960-luvulla ja uudelleen vuodesta 1992 alkaen. Suurelle yleisölle on tehty murresanakirjoja, joihin on kerätty murteelle luonteenomaisia sanoja ja sanontoja. Kuuluisa murrerunoilija Hjalmar Nortamo teki jo ennen sotia ensimmäisen version Rauman murteen sanakirjasta, joka julkaistiin nimellä *Sillai oike* vuonna 1992. (Koski 2002:54, 69.)

3.2. Kaakkoismurre

Suomessa käytetään yleisesti nimitystä *karjalan murre*, jolla viitataan Etelä- ja Pohjois-Karjalan maakunnissa puhuttuun murteeseen tai siirtokarjalaisten puheeseen (Palander 2007:10). Termi kuitenkin sekoitetaan liian usein Venäjällä, Karjalan tasavallassa puhuttavaan *karjalan kieleen*.

(Jegorow 2004:198.) Maantieteellisesti Karjala jakautuu kahden maan alueelle, Pohjois-Karjalan ja Etelä-Karjalan maakunnat kuuluvat Suomeen ja Karjalan tasavalta Venäjään (Torikka 2003:14). Pohjois-Karjalassa puhuttujen murteiden kielitieteellinen nimitys on *itäiset savolaismurteet* ja Etelä-Karjalassa *kaakkoismurteet* (Palander 2007:10).

Karjalan murteen lisäksi on olemassa Venäjällä puhuttava *karjalan kieli*, jossa on kolme päämurretta: *varsinaiskarjala*, *livvi* ja *lyydi*. Eri asia ovat suomen *karjalaismurteet*, joihin kuuluvat *kaakkoismurteet* eli Etelä-Karjalan murteet ja *itäiset savolaismurteet* eli Pohjois-Karjalan murteet. Kielitieteen nimityksen sijaan etelä- ja pohjoiskarjalaiset sekä siirtokarjalaiset sanovat itse puhuvansa karjalan murretta tai vain karjalaa. (Torikka 2003:16, 14.) Tässä tutkielmassa käytetään termejä kaakkoismurre tai kaakkoismurteet.

3.2.1 Hajanaista itämurretta

Kaakkoismurteet kuuluu suomen itämurteisiin. Nykyisin Suomen rajojen sisäpuolella kaakkoismurteita puhutaan enää vain suppealla alueella Lappeenrannan–Imatran seudulla, mutta kaakkoismurteisiin lasketaan myös ne murteet, joita puhuttiin Kaakkois-Suomessa ennen toista maailmansotaa (Wiik 2006a:403) Täytyy ottaa huomioon, että alueelta sotaa pakooneet muuttaneet evakot puhuvat murretta eri puolilla Suomea. Heidän puheeseensa on tosin usein sekoittunut myös muiden murteiden piirteitä. Käytännössä murretta puhutaan siis muuallakin kuin Etelä-Karjalassa, mutta murre ei välttämättä ole puhdasta kaakkoismurretta.

Wiikin (2006a:28) mukaan kaakkoismurteisiin lasketaan kuuluvan varsinaiset kaakkoismurteet, Lemmin seudun välimurteet, Sortavalan seudun välimurteet sekä Inkerin suomalaismurteet. Karjalan liiton tarkempaan ryhmittelyyn kuuluvat: Sortavalan seudun välimurre, Luoteis-Laatokan murre, Kaakkois-Saimaan murre, Lemmin seudun välimurre, Virolahden-Luumäen murre, Lapveden murre, Suomenveden murre, Ylä-Vuoksen murre, Ala-Vuoksen murre, Äyräpään murre, Länsi-Kannaksen rantamurre sekä kaksi Inkerin alueen murretta: äyrämöismurre ja savakkomurre (Lahikainen 2003:14–15).

Etelä-Karjalassa puhuttu murre on Lahikaisen (2004:7) mukaan erittäin hajanaista ja puhetapoja on lähes yhtä monta kuin paikkakuntiakin. Rapola (1990:139) perustelee heterogeenisyyttä sillä, että alueen asutus on vuosisatojen aikana muuttunut paljon rajamuutosten myötä ja väestön kieleen on tullut vaikutteita monelta suunnalta. Wiikin (2006:404) mukaan suomalaisen karjalaisten heimoon on aikojen saatossa kuulunut niin slaaveja, viikinkejä kuin saamelaisiakin.

Murteen tunnusomaisiin piirteisiin kuuluu yleisiä itäsuomalaisuuksia eli kaakkoismurteille ja savolaismurteille yhteisiä murrepiirteitä. Toinen kategoria ovat alkuperäiset kaakkoissuomalaisuudet, joista osa on tosin levinnyt myös alueen ulkopuolelle. Kolmanneksi kaakkoismurteesta löytyy myös savolaismurteista saapuneita piirteitä, jotka rajoittuvat lähinnä murrealueen itäosiin, Vuoksen itäpuolelle. (ks. Wiik 2006a:410, Rapola 1990:139–140.) Seuraavaksi tuodaan esille murrepiirteitä jokaisesta kategoriasta.

3.2.2 Yleiset itäsuomalaisuudet

Yleisiin itäsuomalaisuuksiin kuuluu *yleisgeminaatioksi* kutsuttu ilmiö. Se tarkoittaa yksittäiskonsonanttien kahdentumista lyhyen painollisen ja pitkän painottoman vokaalin välissä. Ilmiö puuttuu alueen länsilaidalta. Esimerkkejä ilmiöstä ovat *kallaa, tullee*. (Rapola 1990:83, 140.)

Yleisesti itämurteissa esiintyy myös *itäsuomen erikoisgeminaatiota*, josta Lauri Kettunen on käyttänyt myös nimitystä *laajentunut geminaatio*. Konsonantti pidentyy tällöin pitkän vokaaliaineksen edellä pitkän painollisen tavun ja pitkän tai lyhyen painottoman tavun jäljessä. Pidentyminen on mahdollista kaikissa konsonanteissa. Esimerkkejä ovat *elekkee antoo* ja *läksin kylpemmää*. Erikoisgeminaatiota esiintyy Sortavalan seudulla. (Palander 1987:11.)

Persoonapronominien monikkomuotojen nominatiivimuodot *myö, työ, hyö* ovat levinneet kaakkoismurteiden lisäksi myös Inkerin ja Itä-Karjalan murteisiin. Tämä piirre on ilmeisesti tullut idästä Kannaksen ja Suur-Savon asuttajien mukana, sillä samantyyllisiä muotoja esiintyy myös vatjan ja vepsän kielissä. (Rapola 1990:72, 74.)

Yleiskielen *d*:n ilmentyminen murteissa on ilmiö, jonka mukaan Antero Varelius on määritellyt länsi- ja itämurteiden rajan. Raja määritellään kirjakielen *d*:n ilmentymien eli painollisen tavun vokaalin ja *h*:n jälkeisen myöhäiskantasuomalaisen *ð*:n (lausutaan *th*, kuten englannin sanassa *this*) erilaisten vastineiden mukaan. Lännessä pienellä alueella, Rauman seudulla ja ruotsalaisalueilla voi kuulla *d*:n, mutta yleisemmin *ð*:stä on tullut *r* tai *l*. Idässä *d* on puolestaan kadonnut tai muuttunut *v*:ksi, *j*:ksi tai *h*:ksi. Kaikki muodot voivat esiintyä samassakin murteessa äänteestä riippuen. Muutamia poikkeuksia tästä rajanvedosta toki löytyy. (Rapola 1969:33–34.)

Yleiskielen *d* korvautuu joskus *h*:lla, mikä näkyy 'saada'-sanan kaakkoismurteellisessa muodossa *saaha*: *soaha* tai 'puiden' muodossa *puihen* (Wiik 2006b:57,62). Tämä ilmiö kuuluu yleisiin itäsuomalaisuuksiin. Toinen vaihtoehto on puolestaan *d* korvautuminen *v*:llä, kuten muodosta ”*atu:lādun*” muotoon *lavun*, samoin käy sanoille ”*sudet*”:*suvet* tai ”*sodan*”:*sovan* (Wiik 2006b:53–55). Tätä ilmiötä on Wiikin tai Rapolan luokittelun avulla mahdotonta sijoittaa mihinkään kaakkoismurteen kolmesta kategoriasta.

3.2.3 Alkuperäiset kaakkoissuomalaisuudet

Alkuperäisiin kaakkoissuomalaisuuksiin kuuluva persoonapronominien yksikön ensimmäisen persoonan muoto *minä* tai *mä* kuuluu kaakkoismurteessa muodossa *mie* tai pienellä alueella *miä* (Wiik 2006b:178). Muita persoonapronominimuotoja ovat esim. *sie*, *hää* ja pronominien adessiivimuotoja *miul*, *siul*. Persoonapronomineissa esiintyy sanansisäisen *n*:n kato, sillä yleiskieliset muodot ovat *minä*: *minulla*. Kato esiintyy myös *sanoa*-verbissä: *sao(n)*: *sanot*, *sannoo*, *ei sano* (tai *saoo*). Sama ilmiö on nähtävissä itämurteissa yleisesti *panna*- (*paan*: *paat*: *pannoo*) ja *männä*-verbeissä. (Rapola 1990:144.) Persoonapronomineissa eteläsavolaisuuksien kulkeutumiseksi lasketaan Virolahdella käytössä olevat *miä* ja *siä* muualla yleisten *mie* ja *sie* sijaan (Rapola 1990:145).

Sanan keskellä oleva konsonanttiyhdistelmä *-ts-*, jossa on paljon vaihtelua alueesta riippuen, kuuluu myös alkuperäisiin kaakkoissuomalaisiin piirteisiin. Alueen läntisessä osassa sanotaan *mettä*: *metän*. Muutamilla paikkakunnilla oli sen sijaan ainakin ennen vallalla muoto *messä*: *messän*. (Lahikainen 2004:8.) Muita vaihtoehtoja ovat savolaismurteiden vaikutuksesta syntyneet

mehtä: mehtän tai *mehtä: mehän*. Toisaalta yleiskielen muotoa *metsä: metsän* esiintyy Viipurin eteläpuolitse Käkisalmeen vedetyn viivan kaakkoispuolella ja Inkerin suomalaismurteissa. Lisäksi Kurkijoen - Jaakkiman rannikolla ja saarikylissä kuultiin vielä 1930-luvulla itäkarjalaistyypistä äännekantaa *ttš: mettšä: metšän*. (Rapola 1990:141.)

Esimerkiksi sanassa ”pata:pa**dan**” on kaakkoismurteessa nähtävissä *d:n* kato, ja sana taipuu muodossa *paan* tai *poan*, joten myös vokaali voi diftongioitua (Wiik 2006b:48). Sama ilmiö on havaittavissa sanan ”vesi:ve**den**” taivutuksessa, joka kaakkoismurteessa on muodossa *veen* tai *vien* (Wiik 2006b:50). Yleiskielen ”(minä) ve**dän**” sen sijaan muuntuu muotoon *vejän* eli *d:n* korvaa *j* (Wiik 2006:51). *D:n* kato ja muuttuminen *j:ksi* voidaan laskea kuuluvaksi alkuperäisiin kaakkoissuomalaisuuksiin (Wiik 2006a:409).

3.2.4 Savolaismurteista saapuneet piirteet

Viimeiseen ryhmään eli savolaismurteista saapuneiden piirteiden ryhmään kuuluu vain joitakin murrepiirteitä. Savolaista vaikutusta on diftongiutuminen, jota tapahtuu Saimaan kaakkoispuolella sekä Laatokan ja Vuoksen alueen vokaaleissa *aa* (*poassa* 'padassa', Savossa *paassa* tai *lamboat*, Savossa *lampaat*), *ää* (*seipeät*, Savossa *seipäät*) jopa laajentuneena niin, että Savossa diftongiutumatta jääneet tapaukset ovat kaakkoismurteessa diftongiutuneet. Vanhaa savolaista perua ovat myös *oo:n* ('kirkkoon' tai 'kirkkoa'), *öö:n* ('menee') ja *ee:n* ('veneet') diftongiutuminen *uo:ksi* (*kirkkuo*), *yö:ksi* (*männyö*) ja *ie:ksi* (*venniet*). Tosin Savossa tämän kaltaiset tapaukset ovat syrjäytyneet uudempien tieltä. (Rapola 1990:144.)

3.3 Murteiden kääntäminen

Tässä yhteydessä murteiden kääntämisellä tarkoitetaan murteellisesti kirjoitetun tekstin kääntämistä vieraalle kielelle, ei murrekäännöksiä (Mielikäinen 2001:5) tai kielensisäistä kääntämistä (Makkonen-Graig ja Vaattovaara 2007:401) eli yleiskielisen tekstin kääntämistä saman kielen murteelle. Puhuttaessa murteiden kääntämisestä yleinen lähtökohta on, että esimerkiksi suomalaisia murteita ei ole mahdollista siirtää uskottavasti toiseen kulttuuriin korvaamalla ne toisen kielen murteilla. Murteita kutsutaan mahdottomaksi käännoštehtäväksi.

Murre on sidottu tiettyyn paikkaan ja kulttuuriin ja siksi kaikkia siihen kuuluvia miellelyhtymiä tuntuu olevan mahdotonta siirtää kulttuurista toiseen. Kuitenkaan asiaa ei voi nähdä näin yksioikoisesti, sillä murrepitoista tekstiä on mahdollista kääntää jollakin tasolla niin, että teksti toimii myös kohdekielessä.

Englund Dimitrovan (2004:121) mukaan käsiteltäessä murteiden kääntämistä törmätään moniin käännöstieteen keskeisiin ongelmiin. Kun kirjailija käyttää murteita tyylikeinona, hän haluaa kiinnittää lukijan huomion tiettyyn kirjalliseen muotoon. Siksi sitä voidaan verrata käännösongelmana esimerkiksi allitteraation eli alkusointujen kääntämiseen. Murteet herättävät alkutekstin lukijoissa tietylle alueelle ja kielelle ominaisia miellelyhtymiä, jotka harvoin ovat samoja kohdekulttuurissa. Murteet ovat siis ominaisia sekä tietylle kulttuurille tai alueelle että tietylle kielelle ja siten klassisia tapauksia ns. mahdottomista käännettävistä. Kuitenkin murteellisiakin tekstejä käännetään. (Englund Dimitrova 2004:121.)

Vaikka sanotaan, että kielen alueellinen variaatio eli murteellisuus on mahdoton käännöstehtävä, romaaneissa on osoitettu myös sosiaalista variaatiota murteiden keinoin. Maalta tullut palvelustyttö voi puhua vaikka Savon murretta ja helsinkiläinen herrasmies käyttää korrektia kirjakieltä. Sosiaalista variaatiota on mahdollista siirtää kielestä toiseen kääntämättä tekstiä murteille ja tunnelma säilyy näin kohdetekstissäkin samana. (Tiittula ja Nuolijärvi 2007:391.) *Tuntemattomassa sotilaassa* murretta käytetään myös sotilaallisen variaation osoittamiseen, sillä upseeristo puhuu kirjakieltä ja miehistö murteita.

Tiittulan ja Nuolijärven (2007:400) mukaan murretekstin kääntäjällä on erilaisia vaihtoehtoja. Alkukielen murteen voi jättää kokonaan huomioimatta ja kirjoittaa koko käännös esimerkiksi yleispuhekielellä. Myös Ståhl (1993:133) ehdottaa kääntämistä yleispuhekielelle ilman murrepiirteitä, mutta hänen mukaansa saatetaan näin menettää oleellinen osa lähtötekstin tunnelmaa. *Tuntemattoman sotilaan* saksannoksien kääntäjät ovat toteuttaneet tätä vaihtoehtoa ja kirjoittaneet käännöksen repliikit kirjakielen lisäksi yleispuhekielellä. Ståhlin (1993:134) mukaan yksi ratkaisu on käyttää kirjakieltä, mikä voi käännöksen skopoksesta eli käyttötarkoituksesta riippuen olla täysin toimiva ratkaisu.

Ståhlin (1993:133) mielestä kaunokirjallisuuden kääntäjä voi käyttää enemmän tai vähemmän aitoa murretta, jos kokee sen alkuperäisteosta ja kohdeyleisöä ajatellen aiheelliseksi. Kääntäjän täytyy hänen mukaansa ottaa huomioon, millaisia assosiaatioita lähdekielen murre lukijoissa herättää ja pyrkiä löytämään käännökseensä kohdekielen vastaavia tunteita herättävä murre. Tiittula ja Nuolijärvi (2007:400) esittävät käännoksen tekemistä kohdekielen murteella, mikä on helppoa, mikäli kyseessä on murre läheisestä kulttuurista, kuten meille suomenruotsalaisesta kulttuurista. Helsinkiin sijoittuva ruotsiksi kirjoitettu kirja pysyy yhtä uskottavana, jos se käännetään suomeksi, sillä ympäristö pysyy samana (mt). *Tuntemattoman sotilaan* ruotsinnoksessa on käytetty hyväksi suomenruotsalaisia murteita (Varpio 2006:360). Englund Dimitrova (1997:63–73) on puolestaan sitä mieltä, että kääntäminen tunnistettavalle kohdekielen murteelle tarkoittaisi tarinan kotouttamista, sen irrottamista lähdekulttuuristaan ja siirtämistä kohdekulttuuriin, mikä on kääntämisen normeja vastaan.

Kääntäjän on myös mahdollista luoda kokonaan uusi murre, jossa on piirteitä eri murteista. Murteen voi muuttaa leimattomaksi puhekieleksi, jossa on yleisiä puhekielen piirteitä. (Tiittula ja Nuolijärvi 2007:400.) Myös Ståhl (1993:135) tuo esiin Catfordin (1965:87) ehdotuksen kääntäjän mahdollisuudesta luoda täysin uusi murre. Ståhlin mielestä kääntäjän itse keksimän murteen tilalle sopisi kuitenkin paljon paremmin hänen oma, osittain murteellinen käännostrategiansa, jossa murteen aitous ei ole oleellista, vaan se, että lukija pystyy tunnistamaan tekstistä joitakin murteellisia piirteitä. Keksitty murre voisi olla sellainen, jonka lukija tunnistaa murteeksi, mutta jota hän ei osaa paikallistaa mihinkään tiettyyn murrealueeseen.

Englund Dimitrova (1997:62) on havainnut, että kääntäjät pyrkivät käyttämään kieltä, jonka piirteitä ei voida suoranaisesti yhdistää mihinkään murteeseen tai minkään alueen puhekieleen tai jopa jättämään alkutekstin kaikki murteelliset elementit kääntämättä. Hänen mielestään kääntäjän ratkaisujen takana olisi kaksi mahdollista tekijää; kääntäjän käsitys omasta statuksestaan ja omista valtuuksistaan tekstin tuottajana sekä käsitys murteita koskevista sivumerkityksistä. Murteiden sivumerkitysten ymmärtäminen sekä lähde- että kohdekulttuurissa on tärkeää, jotta käännoksestä tulee toimiva. (Englund Dimitrova 1997:62.)

Jos murteiden sivumerkitykset kulttuurissa ovat tiedossa, on mahdollista toimia samalla tavalla kuin Mark Twainin *Huckleberry Finnin seikkailujen* kääntäjä. Tiittulan ja Nuolijärven (2007:46) mukaan kirjailija kertoo käyttäneensä alkuperäisteoksessa kolmea eri murretta ja korostaneensa, ettei tiettyjen murteiden valinta ollut lainkaan sattumanvaraista. Kirja on käännetty kolmesti, vuosina 1904, 1927 ja 1972 (Fennica 2008). Ensimmäinen käännös ei liene kovin tunnettu, sillä sitä ei löytynyt kovin monesta lähteestä (Fennica 2008, Sata kirjaa 1999, Kansainvälisen viestinnän laitos 2005). Helsingin yliopistosta löytyi kuitenkin vuonna 1975 tehty pro gradu -tutkielman, joka käsittelee *Huckleberry Finnin seikkailujen* kolmea suomennosta. Siinä analysoidaan Yrjö Kivimiehen (1927) ja Jarkko Laineen (1972) suomennosten lisäksi myös Tyko Hagmanin suomennosta vuodelta 1904. (Kansainvälisen viestinnän laitos 2005.) Ilmeisesti myös Tampereen yliopistossa on tehty tutkielmia samasta aiheesta.

Yrjö Kivimiehen versio on käännetty melko kirjakielisesti, vain musta Jim on laitettu puhumaan vierasmaalaisittain. Jarkko Laine on sen sijaan päätnyt laittamaan henkilöt, jotka puhuvat alun perin Yhdysvaltojen etelävaltiolaisten puhekielellä, puhumaan eteläsuomalaisen puhekielen lisäksi Turun murretta ja kaakkoismurretta. (Tiittula ja Nuolijärvi 2007:94–96.) Kääntäjä on saattanut ajatella, että nämä murteet herättäisivät suomalaislukijoissa samanlaisia tunteita kuin alkuperäismurteet amerikkalaislukijoissa. Mielikäinen (1989:97) on sitä mieltä, että lounaismurteet olivat luonnollinen valinta mustan Jimin puhetavaksi, sillä ne aiheuttavat välillä suomalaisillekin ymmärtämisvaikeuksia.

Huckleberry Finnin lisäksi on myös muita murteelle käännettyjä teoksia. Kyllikki Villa on tehnyt ruotsalaisen Moa Martinsonin romaanissa *Kirkkohäät* naapurinrouvasta vanhanaikaisen käyttämällä dialogissa hämäläismurteen piirteitä. Vaahteramäen Eemeli puolestaan on kirjan alusta päätellen Aila Meriluodon suomennoksessa karjalaispoika. (Mielikäinen 1989:96–97.) Paavo Cajander on päätnyt Shakespearen näytelmää Kuningas Henrik viidennestä työstäessään korvaamaan Walesista, Skotlannista ja Irlannista kotoisin olevien upseerien murteita suomalaisilla murteilla (Suojanen 1993:134).

Kaunokirjallisuuden murteiden kääntämistä tutkinut Lena Ståhl (1993:130) arvelee murteiden kääntämisen olevan suhteellisen harvinainen käännöstehtävä, mutta silti niin tärkeä, että hän

ehdottaa sen esittelyä jo kääntäjäkoulutuksessa mahdollisena käänösongelmana. Käyttäessään murretta tyylikeinona kääntäjän tulisi tuntea käänöksensä kohderyhmä. Ståhl (1993:133) on vertaillut suomenkielisen murrekirjallisuuden käänöksiä ruotsiin ja haluaa tutkimuksillaan kumota sen käsityksen, että murretta olisi mahdotonta kääntää murteella. Kulttuurisesti ja maantieteellisesti Suomi ja Ruotsi ja kielten murteet ovat niin lähellä toisiaan, että suomalaista murretekstiä voi kääntää aidolle ruotsalaiselle murteelle. Näin säilyy tarkkuus ja aitouden tunne. (Ståhl 1993:133.)

4 Aineiston esittely

Tutkielmani aineistona on Väinö Linnan vuonna 1954 kirjoittama *Tuntematon sotilas*, joka on vuosien saatossa saanut ansaitun paikkansa suomalaisen kirjallisuuden kaanonissa. Koska kyseessä on käännöstieteellinen tutkielma, analysoidaan myös kirjan kahta saksannosta, *Kreuze in Karelien* ja *Der unbekante Soldat*.

4.1 Kirjailija Väinö Linna

Väinö Valteri Linna syntyi 20.12.1920. Perhe asui torpassa Urjalassa, ja isä elätti perhettään teurastajana. Vihtori-isä menehtyi sairauteen Väinön ollessa vasta 7-vuotias, ja Maija-äiti joutui huolehtimaan yksin seitsemästä lapsesta. Koulusta päästyään Linna teki monenlaisia töitä, kunnes sai vakituisen työpaikan Tampereelta Finlaysonin kehräämöstä. (Stormbom 1992:26, 29, 33, 43, 48.)

Kirjailijan urastaan Linna päätti sodan jälkeen palattuaan tehdastyöhönsä Tampereelle. Leipätyönsä ohella hän sivisti itseään lukemalla ja kirjoitti samalla. Vuonna 1947 ilmestynyt esikoisteos *Päämäärä* kuvaa vahvasti Linnan omaa elämää. Heti seuraavan romaaninsa *Mustan rakkauden* perään Linna alkoi kirjoittaa filosofisesti pohdiskelevaa teosta työnimellä *Messias* potien samalla neuroosia. Tätä henkisesti epävakaa kautta kutsutaan ns. Messias-kriisiksi. Kesällä 1953 kirjailija alkoi muokata paperille kauan päässään hautunutta sotaromaania. Joka päivä töiden jälkeen hän kirjoitti huimaa vauhtia, sillä tarina oli vuosien aikana hioutunut valmiiksi. (Stormbom 1992:73, 77–78, 117–119.)

Käsikirjoituksen ollessa valmis Linna soitti kustantajalle ja kertoi, että ”kustantajan luokse on nyt matkalla parikymmentä miestä, niin elävän tuoretta porukkaa, ettei moista ole koskaan ennen kavunnut WSOY:n kunnianarvoisia portaita ylös”. Linna nimesi teoksensa *Sotaromaaniksi*, mutta se muutettiin *Tuntemattomaksi sotilaaksi* kirjailijan ystävän ehdotuksesta. (Stormbom 1992:124–125.)

Kirjan lukenut maisteri Mikko Kilpi ei lainkaan pitänyt siitä ja kritisoi muuten kelvollisen romaanin runsasta murteiden käyttöä, kaameaa dokumentaarikuvausta ja rivimiesten vahingoniloista asennetta. Kuitenkin myös muut kustantajan edustajat antoivat mielipiteensä käsikirjoituksesta, jonka painamisesta tehtiin lopulta ennätysnopea päätös, tosin ehdottaen joitakin korjauksia. Linna hyväksyi murrerepliikkejä koskevat korjaukset sekä ronskia kielenkäyttöä, päällystön arvostelua ja muuta arkaluontoista koskevat poistot hieman harmitellen, mutta halusi kirjan pääsevän nopeasti markkinoille. Poistoja ja korjauksia on tosin myöhemmin kritisoitu ja epäilty kirjan sensuroimista. Pitää kuitenkin ottaa huomioon, että Suomessa oli 1950-luvun puolivälissä paljon enemmän julkisia tabuja kuin nykyään. (Varpio 2006:279–281, 287–288, 290.)

Tuntemattoman sotilaan lisäksi toinen Linnan menestysteos oli *Pohjantähti*-trilogia. Teoksessa kerrotaan Akseli Koskelan ja hänen poikansa Vilhon elämästä hämäläisessä Pentinkulman kylässä kansalaissodan kuohunnoista talvi- ja jatkosotaan asti. (Varpio 2006:447–448). Trilogian ilmestymisen jälkeen Linna lopetti kirjoittamisen, mutta toimi aktiivisesti kirjailijayhdistyksessä (mt 518–523). Pian vuonna 1984 tehdyn onnistuneen sydänleikkauksen jälkeen aivohalvaus riisti häneltä puhekyvyn. Vaikka kirjailija säilyikin aktiivisena, ei hänen kuolemansa tullut yllätyksenä. (Tarkka 1992.) Linna menehtyi lopulta lyhyeen, mutta ankaraan sairauteen 21.4.1992 (Storbom 1992:282).

Väinö Linna on kiistatta Aleksis Kiven ohella tunnetuin ja arvostetuin suomalainen kirjailija. Suomen kansa istuu itsenäisyyspäivästä toiseen television ääressä katsomassa *Tuntematon sotilas* -elokuvaa. Kirjana sama teos löytynee monen kodin kirjahyllystä. Väinö Linnan romaani toi jatkosodan todellisuuden koko kansan tietoisuuteen.

4.2 *Tuntemattoman sotilaan* vastaanotto Suomessa ja maailmalla

Tuntemattoman sotilaan julkaisun jälkimainingit olivat vertaansa vailla. Lehdissä julkaistut arvostelut käsittävät yli puoli palstakilometriä, eikä mikään teos Suomen kirjallisuus- ja kulttuurihistoriassa ole saanut samanlaista julkisuutta. Teosta kiittelivät kriitikoiden lisäksi myös puolustusalan ammattilaiset, kuten kirjailija ja everstiluutnantti Martti Santavuori Aamulehdessä.

Suurimman huomion sai kuitenkin Helsingin Sanomien johtavan kirjallisuuskriitikon Toini Havun 19.12.1954 julkaistu arvostelu *Purnaajan sota*, joka oli kaikkea muuta kuin mairitteleva. (Stormbom 1992:126–128.) Havu (1954) kuvaa kirjan kieltä naturalistiseksi, paikoin jopa inhorealistiseksi, ja tuomitsee murteilla kirjoittaminen vaaralliseksi yritykseksi ainakin Hietasen murretta haukkuen.

Havun murskaava arvostelu vaikutti muihin suomalaisiin kirjallisuuskriitikoihin niin syvästi, että sen katsotaan sytyttäneen eräänlaisen ”kirjallisen jatkosodan”. Suomen Sosiaalidemokraatin Aarne Laurila ja Hufvudstadsbladetin Nils-Börje Stormbom ottivat jouluaattona 1954 kovin sanoin kantaa Havun arvosteluun omissa kritiikeissään ja puolustivat Linnaa. (Tarkka 2004.) Kevättalvella ja keväällä 1955 ihmiset jakautuivat kahteen leiriin, *Tuntemattoman sotilaan* puolesta tai sitä vastaan. Tärkein kiistakapula oli kirjan näkemys upseereista, jotka esitettiin negatiivisessa sävyssä, ja tarunhohtoisista lotista, joita kirjassa edusti kyseenalaisessa maineessa oleva lotta Kotilainen. (Stormbom 1992:133, 140, 143.)

Vuosina 1954–1956 lyötiin sotakirjojen kaikkien aikojen ennätyslukemat *Tuntemattoman sotilaan* myyntimenestyksen ansiosta. Teosta oli painettu noin 300 000 kappaletta sen oltua pari vuotta markkinoilla. Myyntimenestyksen nopeudessa kirjalla ei ollut pitkään aikaan kilpailijaa suomalaisen kirjallisuuden parissa. (Niemi 1988:194, 202.)

Ulkomailla yksittäiset lukijat, kriitikot ja tutkijat arvostavat Linnan teoksia varsin paljon. Ruotsissa teoksia on tutkinut Harry Järv ja Ranskassa Renaud Rosset on kirjoittanut Linnasta väitöskirjan. Tulkinnat ovat olleet jossain määrin poikkeavia sen mukaan, millainen maan yhteiskunnallinen tai kirjallinen elämä on taustaltaan. Pohjoismaat ovat kulttuuritaustaltaan samankaltaisia ja ehkä juuri siksi näiden maiden lukijoiden piirissä Linnan teoksista on oltu jatkuvasti kiinnostuneita. Linnalle on ehdotettu jopa Nobelin palkintoa. (Varpio 1979:33–34, 40.)

Muissa läntisissä maissa Linnan teoksista tunnetaan lähinnä *Tuntematon sotilas*, joka sai julkisuutta 1950-luvun kansainvälisen sotaromaaniaallon ansiosta. Tulkintoihin on liitetty myytti rohkeasta pienestä Suomesta talvisodassa. Sosialistisissa maissa on puolestaan korostettu romaanissa ilmenevää upseeriston ja miehistön välistä luokkaristiriitaa. Linnan kerrontaa on joka

puolella kuvattu intensiiviseksi sekä tapahtumia ja ihmisiä eläviksi ja todentuntuiseksi. (Varpio 1979:58.)

4.3 Sotamies Rokan henkilökuva

Tuntemattoman sotilaan ehkä parhaiten tunnettu henkilöhahmo on alikersantti Antero ”Antti” Rokka. Analyysissa keskitytään hänen puheeseensa. Rokka on säilynyt pitkään suomalaisten lempihahmona, joka jopa valittiin kolmanneksi Yleisradion *Satusuomalainen*-kilpailussa vuonna 2006 (Malmberg 2007). Malmberg (2007) kuvailee Rokkaa taitavaksi isoksi veljeksi, lämpimäksi, peikkomaiseksi sankariksi, joka on kirjan tunnetuin perheenisä. Suomalaiset ovat hänen mukaansa loukkaantuneet neuvostokarjalaisen arvostelijan Uljas Vikströmin tuomiosta nimittää Rokkaa ”tappeluhurmiossaan kaameaksi tyyppiä” tai itäsaksalaisen arvostelijan nimityksestä ”kylmäverisestä tappajasta, jolle tappaminen tuottaa mitä suurinta vahingoniloa”.

Rokkaa on toisaalta arvosteltu myös suomalaisessa lehdistössä. Toini Havu (1954) kirjoittaa arvostelussaan suomalaisista sotilastyypeistä ja mainitsee myös Rokan, jota hän kuvaa niskuroijaksi, mutta myös aloitekykyiseksi ja nopeaälyiseksi. Havun mukaan Linna on tehnyt myös vääryyttä karjalaiselle sotilaille luodessaan Rokan henkilökuva, sillä hän antaa ymmärtää Rokan välittävän ainoastaan Kannaksesta eikä koko Suomesta. Malmberg (2007) on puolestaan sitä mieltä, että koska Rokka oli evakko, häntä pidetään Neuvostoliiton hyökkäyksen uhrina ja hänet pitääkin muistaa juuri karjalaisena.

Vastaiskuna Havulle Harry Järv (1980:304) puolustaa Rokkaa *Aftontidningenin* arvostelussa 29.4.1955. Järv kuvailee Rokkaa käytännölliseksi veteraanisotilaaksi, joka ei hermostu turhasta. Hän on Järvin mukaan taisteluissa hyödyllisenä ja aktiivisena sotilana ”Suomen armeijan selkäranka”. Negatiivisena asiana hän mainitsee Rokan suhtautuminen kuriin ja auktoriteetteihin. Järv mainitsee sodasta kirjoittaneen everstiluutnantti Fredrik Reuterswärdin, jota *Tuntematon sotilas* innoitti. Hänkin nostaa esille Rokan ”taitavana, mutta epäsootilaallisena sotilana”. (Järv 1980:304, 309.)

Sain Rokasta kuvan sotilaana, joka ei kumartele esimiehiään, mutta hoitaa taistelut erittäin tunnollisesti ja taitavasti. Rokka sinuttelee esimiehiään ja kyseenalaistaa näiden käskyt, kuten kieltäytyy rangaistuksesta asetella pikkukiviä polun varteen. Rokan mukaan rangaistus on naurettava verrattuna siihen, että hänen vaimonsa hoitaa yksin kotitilaa Kannaksella. Tämä saa esimiehissä aikaan ristiriitaisia tunteita, sillä Rokka on taitava sotilas, mutta ei kumarra yhdellekään arvonimelle. Rokan niskuroinniksi kutsutun käytöksen tähden häntä ei ylennetä koko kirjan aikana taisteluansioista huolimatta. Toisaalta Rokka on myös hyvin sympaattinen hahmo huumorinsa ja leppoisan kaakkoismurteensa ansiosta.

Alikersantti Linnan kanssa samassa komppaniassa palveli kannakselainen maanviljelijä Viljam Pylkäs, joka on Linnan omien sanojen mukaan Rokan toiminnallinen esikuva. Yhtäläisyyksinä Pylkkäällä ja romaanihenkilöllä on ainakin karjalaisuus, rempseys ja tapa sinutella kaikkia. Rokalla on ystävänsä Suen Tassu, Pylkkäällä oli puolestaan vanha tuttunsa Toivo Ruuna. Kuitenkaan esimerkiksi Pylkkään ulkonäkö ei sovi yksin Rokan ulkoisen olemuksen kanssa. (Sarjanen 2006:51, 203, 205.) Asialle on järjellinen selitys, sillä täysin Pylkkään varaan Linna ei ilmeisesti ole Rokan henkilökuvaa rakentanutkaan. Risto Husa (2000) löysi aidon Antti Rokan ja kertoo tämän tarinan elämäkerrassa *Alikersantti Antti Rokka*. Rokka oli syntynyt Inkerinmaalla ja palveli sodassa Heimopataljoonan sotilaana, kunnes muutti salaa Ruotsiin peläten karkottamista takaisin kotiseudulle. Rokan majaillessa Tampereen Teiskossa *Tuntemattoman sotilaan* kirjoittamista aloitteleva Väinö Linna kävi tapaamassa miestä ja kuulemassa tämän elämäntarinaa. Tämä Antti Rokka lainasi romaanihahmolle nimensä ja sotilasarvonsa lisäksi keskeisiä piirteitä ulkonäöstään ja perusluonteestaan. Linna oli Husan mukaan niin kiintynyt alikersantin sotilasarvoon, ettei romaanin Rokkaa ylennetty koko kirjan aikana monista urotöistä huolimatta. (Husa 2000:191–193, 252.)

Kuitenkin Linna on Varpion (2006:356) mukaan moneen otteeseen todennut vääräksi väitteet Antti Rokan luonteenpiirteiden lainaamisesta romaanin Rokalle. Varpio väittää täydeksi mielikuvituksen tuotteeksi myös sitä, että Linna olisi tavannut Rokkaa useasti ja jopa ystäväystynyt tämän kanssa. Varpion on ollut tekstinsä lähteenä hyvin paljon teoksia. Suuri osa Linnan omista tiedoista ja mielipiteistä on ilmeisesti lainattu professori Pertti Virtarannan tekemistä Linnan haastatteluista, joita on tallessa yli 50 tuntia (mt 17). Silti kärkkäät mielipiteet

kuulostavat melko erikoisilta, etenkin kun niiden yhteydessä on lähteeksi mainittu ainoastaan Husan teos. On siis mahdotonta tietää, kumpi asiassa on oikeassa, varsinkaan kun asiaa ei enää voida tarkistaa kirjailijalta itseltään.

4.4. Tuntemattoman sotilaan kieli

Tuntemattomassa sotilaassa lähes jokainen päähenkilö puhuu eri murretta. Murteet toimivat henkilökuvan rakentajina, ja niiden avulla eri henkilöiden repliikit erottuvat helposti toisistaan. Lukijalla on mielessään tietty stereotyyppinen kuva siitä, miten tietyltä alueelta tuleva ihminen puhuu, ja millainen hän on luonteeltaan, esimerkkinä leppoisa ja puhelias karjalainen. Tästä lähtöoletuksesta lukija rakentaa kirjan edetessä päässään kuvaa yksittäisistä henkilöistä. Lisäksi sinuttelu ja teitittely toimivat tärkeinä tyylikeinoina kirjan kielessä.

Linna on käyttänyt teoksessaan viittä erilaista murretta, minkä avulla on syntynyt onnistunut illuusio siitä, että romaanin sotilaat todella tulevat eri puolilta Suomea. Ruoppila (1981:235) on listannut kirjassa esillä olevat murteet puhujineen: lounaismurteet (Hietanen), hämäläismurteet (Korpela, Lahtinen, Lehto, Vanhala), pohjalaismurteet (Mäkilä, Salo), kaakkoismurteet (Rokka, Suen Tassu) ja savolaismurteet (Mielonen, Sihvonen, Rahikainen, Riitaoja ja Määttä). Lisäksi Ruoppila (1981:235) on havainnut luutnantti Koskelan pääasiassa kirjakielisestä puheesta ajoittaisia hämäläisyyksiä.

Varpion (1980:83) mukaan *Tuntemattoman sotilaan* dialogi oli mullistava uudistus suomalaisessa kaunokirjallisuudessa, sillä sen myötä kansankieli nousi asemaltaan repliikkeihin hyväksyttäväksi kieleksi. Kansankielen käytöstä kirjallisuudessa Linnan on sanottu oivaltaneen, että kieli sanelee ihmisen maailmankatsomuksen (Varpio 2006:294). Kirjan murteet on luultavasti tietoisesti pyritty rakentamaan varsinaisen murteen ja kirjakielen välimuodoksi. Tätä eivät kielentarkastajat kuitenkaan ottaneet huomioon, vaikka Linna pyysikin kiinnittämään huomiota selviin virheisiin. Kirjan ensimmäisen version korjannut tohtori Veikko Ruoppila kiinnitti huomiota lähinnä äänteiden keston. Kirjan ilmestyttyä asiantuntijat havaitsivat, että kirjassa ei edelleenkään käytetty autenttista murretta, ja siksi sen kymmenes painos ladottiin uudelleen nykyiseen versioonsa muuttaen murretta hyvinkin paljon. Varpio näki 1950-luvun toiminnassa

tottumattomuutta murteisiin proosatekstissä ja ajattelun mustavalkoisuutta, sillä asiantuntijat hyväksyivät vain kirjakielen tai aidon murteen, eivätkä ajatelleet välimuodon mahdollisuutta. (Varpio 1980:83–86.)

Ruoppila (1981:235) on itse kirjoittanut saaneensa WSOY:n kirjalliselta johtajalta tohtori Eino E. Suolahdelta Linnan toiveisiin perustuvan ohjeen, että ”stilisoinnissa ei tulisi pyrkiä mahdollisimman aitoon murteellisuuteen, vaan joidenkin murrepiirteiden sävyttämään puhekieleen”. Varpion epäilyistä huolimatta kustantajan taholta pyrittiin ensimmäisen painoksen kohdalla siis ilmeisesti kuitenkin Linnan toiveiden mukaiseen kieliasuun.

Vastakohtana murteille romaanin dialogeissa käytetään kirjakieltä, joka on päällystön kieltä. Se on käskyjen ja kieltojen kieli. Henkilöiden jako kirjakielen ja paikallismurteen puhujiin palvelee Länsimäen ja Koivusalon (1993:4, 7) mukaan myös erotteluna sosiaalisen aseman mukaan. Länsimäki ja Koivusalo (1993:5) ovat laskeneet, että romaanissa 35:stä nimellä mainitusta replikoijasta kirjakieltä käyttää 13 henkilöä, joista 10 on upseereja. Jegorowin (2003:200) mukaan murretta puhuvaa upseeria kuunneltaisiin luultavasti eri tavalla, mutta toisaalta kaikki syntyperästä huolimatta ymmärtävät kirjakieltä. Kirjakielen puhuminen myös korostaa upseeriston statusta. Nämä ovat luultavasti perusteita upseerien kirjakielen käytölle.

Kirjakieli nousee romaanissa esiin myös puhuttaessa huumorista. Sotamies Vanhala käyttää kirjakieltä julistaessaan suomalaista propagandaa ja hihittää. Sotamies Honkajoki puolestaan parodioi kirjakielen jäykällä lauserakenteilla ja muodollisilla ilmaisuilla. (Jegorow 2004:199–200.) Sotamies Viirilä puolestaan käyttää kirjakielen sanamuotojen lisäksi kankeaa lauserakennetta komentaessaan humoristisesti itse itseään (Länsimäki ja Koivusalo 1993:8).

Käskyttämisen ja huumorin lisäksi kirjakielellä on romaanissa muitakin funktioita. Jos upseeristoon kuulumattoman sotamies Honkajoen kirjakielen käyttö vaikuttaakin Länsimäen ja Koivusalon (1993:7) mukaan parodioinnilta, saa kirjakielinen puhe alikersantti Lehdon vaikuttamaan tunnottomalta tappajalta. He vertaavat Lehtoa seuralliseen Rokkaan, jota he pitävät Lehdon täytenä vastakohtana, vaikka heitä yhdistääkin pätevän taistelijan leima. Länsimäki ja Koivusalo ovat sitä mieltä, että kirjakieli sopii täydellisesti Lehdon kylmäverisen tappajan

rooliin, sillä murteellinen ilmiasu saattaisi vaikuttaa liian pehmeältä. (Länsimäki ja Koivusalo 1993:5–7.)

Kuten edellä mainittiin, pidetty ja arvostettu luutnantti Koskela puhuu kirjakieltä, muutamien hämäläismurteellisten muotojen värittämänä. (Jegorow 2004:200.) Varpion mukaan (2007:290) Koskelan kirjakielisyyys ei kuitenkaan ollut Linnan oma ratkaisu, vaan muuttui kansankielisestä korrektiksi vasta muokkausvaiheessa, millä oli myös ideologista merkitystä. Linna olisi halunnut nähdä Koskelan sotamiesten ystävänä ja heidän vertaisenaan, mutta kielenhuoltajille tärkeämpää oli hänen sotilasarvonsa. (Varpio 2006:290.) Länsimäki ja Koivusalo (1993:8) ovat eri mieltä kirjakielisyyden vaikutelmasta, sillä heidän mielestään monet kirjan henkilöistä eivät leimaudu puhetapansa takia virallissävyyisiksi tai edes etäisiksi. Koskela käyttää käskyjä antaessaankin melko vapaata, epämuodollista sävyä puhuen silti kirjakielisesti, jolloin sosiaalinen välimatka miehistöön lyhenee (Länsimäki ja Koivusalo 1993:8).

Koskelan epämuodollinen sävy syntyy siitä, että hän sinuttelee alaisiaan. Sihvo (1967:389) näkee sinuttelun ja teitittelyn Linnan keinoina merkitä kahta ääripäätä, joina hän pitää tarvetta turhantärkeälle arvovaltaisuudelle, jota edustaa luutnantti Lammio, ja toisaalta ihmishakuisuutta, edustajanaan Koskela. Lammion asenne näkyy hänen ensikohtaamisessaan Rokan kanssa, jossa Lammio muistuttaa Rokkaa tämän sinuteltua komppanianpäällikköään, sanoen: *Meillä ei ole tapana sinutella esimiehiä*. Koskela puolestaan sanoo lähes täysin päinvastaista nuorelle Hauhialle sanoin: *me emme täällä ole pitäneet tapana herroitella*. Sihvon mukaan Linna on käyttänyt sinuttelua ja teitittelyä johdonmukaisesti tyylikeinoina. (Sihvo 1967:386–389.)

4.5 Tuntemattoman sotilaan käännökset

Tuntematon sotilas on käännetty 23 kielelle (FILI 1006). Romaanin kääntämistä on vaikeuttanut romaanin erityinen ”suomalaisuus”, johon voidaan lukea murteet, huumorin kansalliset erityispiirteet sekä kirjan lukuisat viittaukset suomalaiseen kirjallisuuteen ja lauluihin. Linnan romaaneista sanotaan, että ne pyrkivät asettumaan yleisiä suomalaisia asenteita vastaan ja siksi niiden lukemiseenkin vaaditaan erityisesti suomalainen tulkitsija. (Varpio 1988:32–33.) Ruotsintaja Storbom onkin kuvannut Linnan teosten kääntämistä ”puuhailuksi mahdottoman

parissa” (Varpio 2006:360). Lindstedt (2004:56) on antanut palautetta kääntäjille ongelmallisiksi muodostuneista kirosanoista.

Seuraavaksi käsitellään tärkeimpiä käännoiksi. Nils-Börje Storbomin ruotsinnos *Okänd soldat* ilmestyi jo vuonna 1955. Se joutui tarkan arvostelun alle heti ilmestyessään, sillä se oli ensimmäinen ja naapurimaassa tehty. Storbom pysyi alkuteokselle niin uskollisena, että säilytti teoksen ainoana kääntäjänä, osittain murteellisesti kääntäneen norjantaja Odd Bang-Hansenin lisäksi, murteet. Kääntäjä piti suurimpana haasteenaan romaanin kielen runsaiden nyanssien säilyttämistä ja juuri murteita, jotka hän korvasi suomenruotsalaisilla murteilla (Varpio 2006:360). Ruotsinnosta pidettiin suomalaiselle kirjallisuudelle tärkeänä porttina suureen maailmaan, sillä monet käännoksistä on tehty ruotsinnoksen pohjalta. Norjalainen versio *Okjent soldat* ilmestyi vuonna 1956 Odd Bang-Hansenin kääntämänä. Käännös oli tehty ruotsinnoksen pohjalta, ja myös siinä käytettiin jonkin verran murteita erottamaan henkilöahmoja toisistaan. (Varpio 1979:30.)

Tuntemattoman sotilaan ensimmäinen, Länsi-Saksassa tehty saksannos ilmestyi jo vuonna 1955, vajaa vuosi alkuperäisteoksen ilmestymisen jälkeen. Romaanilla on kaksi länsisaksalaista kääntäjää: Karl Heinz Bolay ja Rolf Schroers. Bolay (1914–1993) oli syntyperältään saksalainen, myöhemmin Ruotsissa asunut kirjailija ja kääntäjä, joka kirjoitti lähinnä saksaksi, mutta on kääntänyt kirjoja mm. suomesta, ruotsista ja puolasta äidinkielelleen ja ruotsiksi (Immigrant Institutet 2005). Bolay oli työskennellyt Helsingin kaupunginkirjastossa ja suomalainen kustantaja oli suositellut häntä *Tuntemattoman sotilaan* kääntäjäksi (Varpio 1979:47). Varpio (1979:47) on sitä mieltä, että Bolay käytti käännoistyössään suomalaisen alkuperäisteoksen lisäksi kirjan ruotsinnosta, mikä lisäsi käännosvirheiden määrää. Schroers (1919–1981) oli poliittisesti aktiivinen saksalainen toimittaja ja vapaa kirjailija, jolta on ilmestynyt paljon monenlaista kirjallisuutta, mutta vain muutama käänno (Lexikon westfälischer Autoren 2007). Hän on Varpion (1979:47) mukaan stilisoinut Bolayn sanatarkan käännoksen.

Romaanin saksantajille oli ehdotettu ruotsinnoksessa käytettyä tapaa kääntää dialogit saksalaisille murteille. Karl-Heinz Bolay oli kuitenkin sitä mieltä, että suomalaisten murteiden korvaaminen saksalaisilla olisi tuhonnut koko suomalaisen ilmapiirin ja miljöön. Vaikka tapahtumapaikkana

on Karjalan kannas, olisivat saksalaiset lukijat hänen mukaansa silti voineet mieltää Baijerin murretta puhuvat sotilaat saksalaisiksi. Ruotsinnosta ja norjannosta lukuun ottamatta murteet on kaikkialla muualla korvattu kansanomaisella ja osittain brutaalilla kielellä. Saksalaisessa versiossa käytetään ns. *Landser-kieltä* eli saksalaista sotilasslangia kaikissa repliikeissä. (Varpio 1979:32–33.)

Saksannoksesta ilmestyi kirjallisuuslehti *Parnassossa* jo vuonna 1956 käännöskritiikkejä. Kriitikko Carl-August von Willebrand (1956:30) viittaa *Hufvudstadsbladetin* väitteeseen, jonka mukaan ruotsinnos olisi ollut saksannoksen perustana, mutta haluaisi pitää sitä liioiteltuna. Von Willebrand on löytänyt käännöksestä lukuisia todisteita siitä, että väite todella on totta. Saksantaja on jättänyt pois kaksi samaa kappaletta, jotka ruotsintajan mukaan jäivät vahingossa pois. (mt 31–32.) Tätä ajatusta puoltaisi myös se, että kirjan toinen kääntäjä, Ruotsissa asunut saksalainen Karl Heinz Bolay on kääntänyt paljon kirjallisuutta ruotsista saksaan ja päinvastoin (Immigrant Institutet 2005). Voisi siis kuvitella, että hänen ruotsin kielen taitonsa olisi ollut suomen kielen taitoa parempi.

Edeltäjänsä huomattavasti myöhemmin, vuonna 1971, ilmestyi itäsaksalaisen version, *Der unbekante Soldat*. Sen kääntäjänä mainitaan Alfred Otto (A.O.) Schwede. Hän työskenteli ensin pappina ja myöhemmin vapaana kirjailijana ja kääntäjänä (Literaturport 2007). Käännöstä on kehuttu verrattuna länsisaksalaiseen edeltäjänsä. Tähän on mahdollisesti myötävaikuttanut sen ilmestyminen lähes 20 vuotta alkuteoksen jälkeen. Kuitenkin käännökseen on tehty ideologista muokkausta, jossa neuvostoliittolaisten sotilaiden nimitykset, kuten *venäläinen*, on muokattu useassa kohdassa muotoon *vihollinen* (Varpio 1979:54). Itäsaksalaisen käännöksen ilmestyminen ei ilmeisesti ole aiheuttanut suomalaisissa edeltäjänsä kaltaista mielenkiinnon aaltoa, sillä siitä on tarjolla erittäin niukasti kirjallista materiaalia. Tähän on ehkä vaikuttanut se, että se ilmestyi parikymmentä vuotta alkuperäisteoksen jälkeen, jolloin olemassa oli jo yksi saksankielinen käännös.

Claude Sylvianin ja Jaakko Ahokkaan ranskannos *Soldats inconnus* ilmestyi vuonna 1956. (Varpio 2006:361-362.) Työtä voidaan pitää onnistuneena, sillä Sylvian sai työstään *Grand Prix National de la Traduction* -kääntäjäpalkinnon Ranskassa (Varpio 1979:46).

Käännöksistä suurin pettymys on ollut englanninno, *The Unknown soldier* vuodelta 1975. Lindstedt (2004:56) on sitä mieltä, että kustantaja on omavaltaisesti muunnellut ja lyhennellyt tekstiä sekä yksinkertaistanut monimutkaisia kohtia. Lindstedtin (2004:56) mukaan englanninnoksesta ”tuli mielivaltaisesti lyhennetty versio, jonka tähden henkilöiden psykologinen uskottavuus horjui”. Yhtenä pahimmista lisäyksistä pidetään kohtaa, jossa Kariluoto sätii asemistaan lähtenyttä jalkaväkimiestä ja saa tämän näin palaamaan asemiinsa. Alkuperäisteoksessa Kariluoto pohtii masentuneena, mikä oikeus hänellä on tapattaa miehiään, mutta englanninnoksessa Kariluoto ampuu miehen. Kääntäjää ei mainita julkisesti. Ainakin ensimmäisen version kääntäjäksi on kuitenkin arveltu Alex Matsonia, jonka tekstiä englanninkieliset kustannustoimittajat tosin muokkasivat niin rankasti, että on kyseenalaista, voidaanko häntä pitää enää teoksen varsinaisena kääntäjänä. (Varpio 2006:362.)

Romaani on käännetty lukuisille kielille, enkä pitäisi mahdottomana sitä, että tulevaisuudessa käännöksiä tulisi yhä useampia. On harmi, että englanninno ja ensimmäinen saksannos eivät ole onnistuneita, sillä alkuperäisteoksen tunnelma ei näin välity erittäin suurelle lukijakunnalle. Kovan kritiikin syynä voi olla tosin myös se, että suomalaiset halusivat kansallisromaaninsa käännöksiä olevan täydellisiä ja siksi huono käännösjälki harmittaa.

5 Analyysin käsittely

Analyysissä otetaan käsittelyyn sekä aineiston lähtötekstiä *Tuntematonta sotilasta* että siitä tehdyt kahta saksannosta: *Kreuze in Karelien* ja *Der unbekannte Soldat*. Ensin analysoidaan kohdetekstejä erikseen yleisesti. Analyysin toisessa osassa otetaan käsittelyyn katkelma, jota analysoidaan ensin kaakkoismurteen piirteiden kannalta. Sitten otetaan käsittelyyn saksannokset yksi kerrallaan. Viimeisessä osiossa vertaillaan kohdetekstejä ensin keskenään ja sitten lähtötekstiin, jotta saataisiin mahdollisimman kattava kuva eri versioiden kielestä.

Aineistoni lähtötekstinä ollut Väinö Linnan romaania *Tuntematon sotilas* on analysoitu lukemattomissa kirjoissa. Tämä tutkielma sisältää romaanin analyysia monessa kohtaa teoriaosuutta. En pidä tämän tutkielman kannalta olennaisena tehdä erillistä lähtötekstianalyysia, sillä sama analyysi löytyisi varmasti myös useista lähteistä. Tässä tutkielmassa on tärkeämpää analysoida kohdekielisiä teoksia kokonaisuutena sekä lähtötekstin murretta ja tietenkin vertailla teoksia keskenään.

5.1. Kohdetekstianalyysi

Tässä luvussa analysoidaan kahta käännöstä, *Kreuze in Karelien* ja *Der unbekannte Soldat*. Molempia käännöksiä käsitellään omassa alaluvussaan. Kyseessä on yleinen analyysi siitä, millaista kieltä käännöksessä käytetään ja miten kielenkäyttö vaikuttaa käännöksen tyyliin. Käännöksiä vertaillaan analyysin jälkeen toisiinsa ja lopuksi lähtötekstiin.

5.1.1. Kreuze in Karelien

Tuntemattoman sotilaan ensimmäistä käännöstä ei ole julkisuudessa paljon kiiteltu. Oma saksan kielen taitoni ei yllä äidinkielen tasolle analysoimaan kielen tarkimpia vivahteita. Niinpä keskityin lukiessani lähinnä yleiskuvaan ja joihinkin käännösratkaisuihin.

Nisonen (1956:76) huomauttaa kansilehdessä olevasta virheestä, joka osuu suomalaisen lukijan silmään. Väinö Linna on kirjoitettu virheellisesti muotoon *Vainö* ja alkuperäisteoksen mainitaan

olevan *Tuntematou sotilas*. Varhainen kritiikki on kuitenkin mennyt perille luultavasti kustantajalle asti, sillä analysoimassani painoksessa nämä seikat on korjattu.

Kreuze in Karelien sai julkisuudessa murskaavaa palautetta jo nimestään. Lindstedtin (2004:56) mukaan *Kreuze in Karelien* eli Ristejä Karjalassa viittaa kaatuneiden hautamiseen taistelukentälle. Palautteen mukaan nimi osoittaa välinpitämättömyyttä teoksen autenttisuutta kohtaan. Romaanin kustantaja perusteli valintaansa sillä, että tuntematon sotilas –otsikon alla oli ilmestynyt jo niin paljon kirjallisuutta, että nimi antaisi teokselle ainoastaan tavanomaisuuden leiman. (Varpio 1979:46.) Ratkaisu on perusteltu, sillä oletettu lukijakunta on jo nimen perusteella pystynyt kategorisoimaan romaanin eri tavalla kuin ”tavanomaiset sotaromaanit”. Eri asia on, kuinka hyvin käännös itsessään pystyi tuomaan tämän asian esiin.

Dialogi on tehty puhekieliseksi lyhentelemällä sanoja ja lisäämällä tekstiin puhekielisiä ilmaisuja. Muita piirteitä ovat katkonaiset lauseet, joiden väleissä on sivuhuomautuksia, sekä vaillinaiset lauseet ja lyhennetyt verbimuodot. Joskus sanajärjestyksellä on pyritty saamaan aikaan puhekielinen tunnelma, esim. repliikissä: ”*Rokka. Antero mit Vornamen. Mich rufen alle aber nur Antti...*” (KIK 171). Von Willebrand (1956:31–32) on kritisoinut kääntäjän ratkaisua käyttää dialogissa lyhenneltyä puhekieltä ja mielikuvituksellisia murremuotoja ja kertoo ratkaisun laimentaneen henkilöiden luonnekuvia. Hänen mukaansa tyyllinen yhdenmukaisuus puuttuu ja käännöksen dialogeihin lisätty raakuus saattaa sananvalinnoillaan alkuteoksen epäilyttävään valoon.

Kirjassa ei esiinny murteita, joiden avulla olisi mahdollista erottaa eri puolilta kotoisin olevat sotilaat toisistaan. Nisonen (1956:78) kiittelee tätä ratkaisua, sillä murteet olisivat hänen mukaansa tehneet tekstistä liian saksalaisväritteisen. Hänen mukaansa käännöksessä käytetty *Landserdeutsch* eli sotilasslangi ei ole kuitenkaan yhtään parempi vaihtoehto. Yhdyn Nisosen mielipiteeseen murteista, mutta lukiessa pitää välillä todella keskittyä, jotta tietäisi, kenelle mikäkin repliikki kuuluu. Henkilön puhetyyli tai tekstin asettelu ei auta tässä yhtään. Joitakin pieniä viitteitä kotiseudusta kuitenkin on huomattavissa, kuten tässä Ukkolan ja Kariluodon keskustelussa.

Esimerkki 2

”Servus! Wie geht’s denn, Ukkola?”

”Grüß’ Gott, grüß’ Gott! Macht nich viel Laune, diese Rennerei!” (426)

Servus on tyypillinen tervehdys Etelä-Saksassa ja Itävallassa, ja *Grüß’ Gott* kuuluu murteelliseen puheeseen (Duden Universalwörterbuch 2003). Tämän perusteella voisi tehdä hypoteesin, että kääntäjä on mahdollisesti halunnut viestittää Kariluodon olevan kotoisin etelästä. Kuitenkin se saattaa myös olla vain keino tuoda tekstiin enemmän puhekielisiä piirteitä.

Teksti on kokonaisuudessaan sujuvaa, ja jokaisen kohtausten tapahtumat tulevat selviksi. Kuitenkin jotkin seikat hieman häiritsivät lukemista. Välillä oli vaikeaa olla tekemättä vertailua, sillä suomenkielinen alkuteos oli liian tuoreessa muistissa. Kulttuurisidonnaisuuksien kohdalla käytetään usein suomenkielistä termiä, joka selitetään alaviitteessä. Näin saksalainen lukija pystyy ymmärtämään, miksi tekstissä viitataan juuri esim. Vaasan kaupunkiin.

Esimerkki 3

”In vorderster Linie zu kämpfen war Wasa-Brauch”*

**(alaviite) Wasa (finnisch: Vaasa), Hauptstadt der Provinz Süd-Pohjanmaa (Süd-Österbotten), deren männer als besondere Draufgänger bekannt sind”.* (205)

Joskus selitys on myös heti sanan perässä, kuten Sudentassuun viitattaessa *’Karhu, die Bärenklaue’* (172). Eri asia tietenkin on, miksi sotamies Susi on käännetty Karhuksi. Kuitenkin jotkut ilmaukset, kuten Sisu (205) vaatisivat saksalaiselle lukijalle ehkä selitystä. Vaikka tekstissä varmasti tuleekin hyvin esille suomalainen luonteenlaatu, johon sisulla viitataan, ei se ilman selitystä aukea saksalaiselle lukijalle.

Tekstissä käytetään ruotsinkielisiä paikannimiä, jos sellainen on olemassa, esim. *Wasa* (205). Kuitenkin suomenkielisiin paikkoihin viitataan suomenkielisellä termillä, kuten *Kauhava* (205), *Süd-Pohjanmaa*. Molempia kieliä kuljetetaan luontevasti mukana pitkin tekstiä, mahdollisesti

jotta lukijalle syntyisi kuva Suomen kaksikielisyydestä. Nisonen (1956:78) kritisoi paikannimien kaksikielisyyttä harhaanjohtavana ratkaisuna ja epäilee, onko niiden takana mitään logiikkaa.

Ruotsin kieli tulee paikannimien lisäksi esiin myös toisessa kohdassa, jonka yhteydessä en voi olla ajattelematta väitteitä siitä, että saksannos olisi tehty ruotsinnoksen pohjalta.

Esimerkki 4

Viirilä: "Na, Stücker drei wer' ich scho' noch ha'n. Aber weiß' du auch, was die Schweden glauben, wenn'n zu die ,musta kissa' sa'st?"*

**(alaviite) Musta kissa – finnisch: schwarze Katze, schwedisch: ich muss pissen*

Rokka: „Nee, weiß ich nich! – Keine Zeit jetzt für so'n Kram“

....

Viirilä: „Daß man pissen muß, glauben se, phähäh!“ (451)

Ihmettelen kääntäjän väitettä, että ”*musta kissa*” olisi ruotsiksi ”*minun täytyy pissata*”, joka kirjoitettaisiin ruotsiksi ”*jag måste kissa/pissa*”. On mahdollista, että ilmaus kuulostaa kääntäjän korvissa lausuttuna samanlaiselta, jos persoonapronomini jätetään edestä pois. Kuitenkin tämä on itselleni suomalaisena lukijana mahdoton assosiaatio ja olettaisin, että myös saksalainen lukija saattaa ihmetellä, miksi nämä kaksi asiaa on rinnastettu toisiinsa.

Lindstedtin (2004:56) mukaan uskomattomalta kuulostava käänös on Majuri Sarastien repliikki, jossa hän mainitsee venäläisten ainoan valtin, joka on ”*pyhän harmaan eläimen apaattinen sitkeys*”. Tällä Sarastie tarkoittaa venäläistä sielunmaisemaa, periksi antamattomuutta. Saksannoksen lause kuuluu kuitenkin suomeksi ”*pyhän harmaan eläimen, elefantin, itsepintainen sitkeys*”, joka viittaa Neuvostoliiton kokoon ja aineelliseen ylivoimaan. (Lindstedt 2004:56–57.) Herää kysymys, miksi saksantaja on ylipäättään tullut ajatelleeksi elefanttia puhuttaessa Suomen sodasta.

Kääntäjän luultavasti heikosta kielitaidosta kertoo Nisosen (1956:78) tekstistä poimima kohta *Varmaan päästään uimaan – Heute geht's in die Sauna* ('Tänään mennään saunaan'), jossa

kääntäjä ei ilmeisesti ole ymmärtänyt yhteydestä, tarkoittaako ruotsin kielen sana *bada* saunomista vai uimista.

Toinen Nisosen (1956: 78) löytämä, paljon polemiikkia aiheuttanut lause kuuluu: ”*Pojat lähtivät oikosääristen pataljoonaan*”, millä halutaan sanoa poikien kaatuneen. Saksannoksessa sanotaan kuitenkin ”*Die Jungs kamen zum deutschen Bataillon*”. Nisosen (1956:78) mielestä kääntäjä on tuskin ajatellut, että Saksan armeija oli tuossa vaiheessa jo niin paljon häviöllä, että sitä olisi voinut kutsua ”haamuarmeijaksi”. Luultavasti tässäkin on ollut taustalla ruotsinkielinen muoto *tysta bataljon*, joka on ymmärretty väärin muodossa *tyska bataljon*. Tämä esimerkki vahvisti epäilyni siitä, että teksti on hyvinkin saatettu kääntää ruotsinnosta apuna käyttäen.

Nisosen (1956:78) esittelee myös esimerkkejä kiroilusta, kuten ”*Älä rupee äijä hevostelee*”, mikä on kääntynyt muotoon ”*Scheiss du dir man nicht in die Hosen, sonst stinkt's*”. Tämä on hyvä esimerkki siitä, kuinka kääntäjä ei ole täysin onnistunut sanavalinnoissaan. Lähtötekstin lause haluaa rauhoitella kiihtynyttä henkilöä, kun taas käännöksestä saa sellaisen kuvan, että henkilöä pelottaa ja häntä käsketään kovin sanoin olemaan rohkeampi. Puuttuvan kontekstin vuoksi on tosin mahdotonta sanoa, kuinka hyvin käännöslause on sopinut asiayhteyteensä, mutta ainakaan viestin ei kuvittelisi menneen perille toivotulla tavalla.

Lindstedtin (2004:56) mielestä saksannos muutti tunnelman kirjan loppulauseessa *aika velikultia*. Alkuteoksen versio on hänen mielestään hyväntahtoisen lämmin, kun taas saksannos sanoo ikävästi „*Es waren schön rechte Narren, alle miteinander*” (’He olivat tosinarreja, koko joukko’).

Kaksoisvokaalit olivat lukukokemukseni mukaan kääntäjälle vaihtelevasti ongelmallisia. Sotilas *Uusitalon* nimi on kirjoitettu toistuvasti oikein, mutta sotilas *Kuusistoon* viitataan kahdesti nimellä *Kusisto*. Saksalaista lukijaa tällainen virhe tuskin haittaa, mutta suomalaisena lukijana en voinut välttyä assosiaatiolta lukiessani, jolloin nimi sai erittäin negatiivisen sävyn.

Huumorilla on tärkeä merkitys alkuperäisteoksessa. Huumori välittyy lähinnä murteiden kautta, jotka siis puuttuvat käännöksestä. Kirjan loppua kohden lukukokemuksesta tuli ahdistava.

Huumori olisi parantanut tunnelmaa sodan lopun ahdistuksen keskellä, mutta se ei välittänyt ainakaan itselleni lukijana. Lopussa tekstissä tuntui toistuvan samanlainen kaava. Alaluvun alussa katsottiin tapahtumia yhden henkilön näkökulmasta, joka lähes poikkeuksetta kuoli joko saman tai viimeistään seuraavan alaluvun lopussa. Lukukokemuksesta tuli kaavamaisista odotusta siitä, kenet otetaan käsittelyyn seuraavaksi ja huojennus, kun monen kymmenen sivun samaa toistava tuska loppui viimeiselle sivulle.

Yhteenvedona voisi todeta, että kääntäjä ei ehkä ole osannut suomea tarpeeksi hyvin ja on mahdollisesti käyttänyt apunaan ruotsinkielistä käännöstä tai ollut monessa kohtaa huolimaton. Tekstistä on löytynyt melko paljon virheitä. Ennakko-oletus siitä, että osa tekstin huumorista katoaa, piti paikkansa. Murteiden puuttuminen teki etenkin kirjan lopusta ahdistavan. On sääli, että vaikka saksankielinen maailma sai käännöksen luettavakseen hyvin pian alkuperäisteoksen ilmestymisen jälkeen, se ei ollut tätä parempi.

5.1.2. Der unbekannte Soldat

Itäsaksalainen käännös, *Der unbekannte Soldat*, tehtiin länsisaksalaista versiota huomattavasti myöhemmin, vuonna 1971. Varpion (1979:175) mukaan myöhäisen julkaisun syynä oli ideologinen kritiikki, jota Ernst Schumacher esitti *Tuntemattoman sotilaan* ilmestymisen jälkeen DDR:ssä. Teosta kritisoitiin myös Neuvostoliitossa ja sen suhteen oltiin varautuneita. Itäsaksalaisesta käännöksestä tuli kuitenkin Varpion (1979:175) mukaan menestysteos. DDR:n päälehden *Neues Deutschland* -lehden arvostelussa Jochen Preussler vertasi mielestään avoimesti antimilitaristista käännöstä Erich Maria Remarquen teokseen *Länsirintamalta ei mitään uutta*. Kuitenkaan sodan poliittis-yhteiskunnallista taustaa ei Preusslerin mukaan otettu tarpeeksi huomioon. Eräs itäsaksalainen kriitikko arveli, että taloudellinen ja yhteiskunnallinen tausta oli ehkä kirjailijan mielestä jätetty pois itsestänselvyyksinä. Toinen kriitikko havaitsi teoksesta Suomen kohtalokkaan vihamielisyyden Neuvostoliittoa kohtaan. (Varpio 1979:175–181.) Tämä lienee luonnollista, sillä Neuvostoliitto edustaa kirjassa vihollista.

Johannes Wenzel on kirjoittanut käännökseen jälkisanan. Siinä selvitetään kirjailijan elämänvaiheita, romaanin historiallista taustaa sekä sen asemaa ja merkitystä suomalaisessa

kirjallisuudessa. Eniten jälkisanassa käsitellään sodan syitä ja luonnetta, jossa nousee esiin Suomen johdon saksalaismielisyys ja kyvyttömyys luoda luottamuksellisia suhteita Neuvostoliittoon. Romaanin henkilöiden välistä luokkaristiriitaa korostetaan niin Wenzelin jälkisanoissa kuin Preusslerin käänöskritiikissäkin. (Varpio 1979:177–178,182.)

Tästä käänöksestä on kirjoitettu suomeksi paljon vähemmän kuin edeltäjästään. Siksi tämä analyysi ei sisälläkään yksittäisiä esimerkkejä käänösvirheistä, sillä luin kirjan vertailematta sitä lähtöteokseen.

Analyysin kohteena on vuonna 1976 painettu kolmas painos. Voisi kuvitella, että sen kääntäjä Alfred Otto Schwede on lukenut länsisaksalaisen version ja oppinut tämän virheistä. Ainakin näin suomalaisen lukijan näkökulmasta kieli vaikuttaa edeltäjänsä sujuvammalta. Dialogeissa käytetään enemmän yleiskieltä. Puhekielen tuntua tuovat kuitenkin esimerkiksi lyhennetyt artikkelit (*'ne Rille*) ja persoonapronominien jättäminen pois verbin edestä (*sollst mal sehn*).

Kirjan lopussa on sanasto, josta lukija saa apua suomalaisissa nimissä (*Petroskoi, Aurajoki*), ruotsinkielisissä nimissä (*Tavastland, Laihela*) ja kääntämättä jätetyissä ilmauksissa (*sisu, perkele* tai *kilju*). Jotkut suomalaiset ilmiöt, kuten *Vänrikki Ståhlin tarinat*, on käännetty saksaksi (*Fähnrich Stahls Erzählungen*), mutta sanastossa ilmiötä on silti selvennetty lukijalle. Olisin kaivannut monen muunkin kuin 31 sanastoon valitun ilmauksen selvittämistä, mutta ymmärrän, että tilanpuute saattoi olla syynä rajaukseen. Tekstissä olisi voinut olla viitteitä siitä, että sana on selitetty kirjan lopussa, sillä se vähentäisi sanojen tarkistamista turhaan ja helpottaisi lukemista. Toinen vaihtoehto olisi ollut merkitä sanastoon, millä sivuilla ilmaus esiintyy tai missä se esiintyy ensimmäisen kerran.

Paikannimet ovat edellisen saksannoksen tavoin kahdella kielellä, kuten sanastoesimerkeistä voi huomata. Etenkin Laihiasta käytetty ruotsinkielinen nimi *Laihela* sai ihmettelemään mistä paikkakunnasta oli kyse, vaikka yhteydessä puhuttiinkin nuukuudesta. Lukukokemus ei jostain syystä ollut loppua kohden yhtä ahdistava kuin edellisen käänöksen kohdalla, vaikka tässäkin käänöksessä ei käytetty murteita.

5.2 Analysoitava tekstikatkelma

Analyysissa ei käytetä koko tekstiä, vaan tekstistä on poimittu katkelma Rokan puhetta. Sama katkelma analysoidaan jokaisesta kolmesta kirjasta. Katkelma sijaitsee lähtötekstissä sivulla 338, länsisaksalaisessa käännöksessä sivulla 394 ja itäsaksalaisessa sivuilla 375–376. Se on lähtötekstissä noin puolen sivun pituinen, länsisaksalaisessa käännöksessä pituus on melkein yksi sivu, itäsaksalaisessa jotain siltä väliltä.

Katkelman valittu siksi, että Rokka puhuu siinä esimiehilleen melko tiukkaan sävyyn, joten voisi kuvitella, että hänen leikkisä murteensa voisi lieventää hänen sanomaansa. Haluaisin selvittää, käykö näin myös käännöksissä. Tämä on myös melko pitkä yhtäjaksoinen katkelma Rokan puhetta. Vaikka Rokka puhuukin paljon, hänen keskustelunsa muiden sotilaiden kanssa ovat enemmän vuoropuhelua.

Tässä katkelmassa Rokka keskustelee luutnantti Lammion ja majuri Sarastien kanssa komentopaikalla. Kyseessä on vastaus majuri Sarastien kysymykseen siitä, miksi Rokka vastustaa jatkuvasti sotilaskuria. Katkelma on hyvä esimerkki Rokan kurittomasta, mutta käytännöllisestä luonteesta. Se myös osoittaa, kuinka Rokka ei nöyristele, puhuu hän sitten tovereilleen tai itseään ylempiarvoisille henkilöille. Kaikki kolme katkelmaa ovat kokonaisuudessaan lukujen 5.2.1 Lähtötekstianalyysi ja 5.2.2. Vertailevaa analyysia alla.

5.2.1 Lähtötekstianalyysi

Sotamies Rokan repliikkiä analysoidaan kaakkoismurteen kannalta. Analyysin kohteena ovat yksittäiset murrepiirteet aineistosta poimittujen esimerkkien valossa. Lähdeviitteessä käytetään lyhennettä TS merkitsemään *Tuntematonta sotilasta* ja sivunumeroa.

Tuntematon sotilas

- Enhä mie tiijä kurist hittoikaa. En mie oo millokaa sellast tarvint. Enkä mie oo muuta vastustant ko sitä jot mie en laittele kivvii polun varsii. Miehä sanoin täl Lammiol kaik mitä siint asjast on sanomista. Tuo ukko on kaikkee syypää. (Rokka osoitti Lammiota sormellaan.) Siint ast ko mie tän tuli hää ei oo puhunt muust ko joutavast. Asjast ei oo olt

riitaa millokaa. Ain häne turhist mieltékoloistaa. Mie sano viel kerra. Mie lähin mielelläi sotimaa. Mie tahoin Kannaksel takasi. Ja mie olen sellanen ukko jot työ että miul pärjää ykskää. Mie sanon jot jokkuu toine ois viime yönäkii lähtent. Mitä hittoo miult viel sen lisäksi vaajitaa? Mie en väsy pokkuroinnist, mut ko se ei auta meit yhtään ni mie en pokkuroi. Mie en kuulkaa juokse tääl teijän takkei. Miul on eukko ja lapset ja miun pitäis tääl hypätä teijä ajatuksen mukkaa just ko koira. Ei tule mittää. Ei tule mittää. Nyt on asja silviisii jot myö hävitää tää sota. Ja mitä lähemmäs se tulloo, sitä järettömämpi hommii työ keksittä. Pane sota oikeuttee, mut et nää miun tääl kunnioitettava herroi. Meit onkii puol miljoonaa ukkoo tääl. Senkö takkei työ luuletta mein tääl oleva, jot tein ies ain seisoo jokkuu jalat yhes ja höpäjää: kyllä herra, kyllä herra..” (TS 338)

Katkelmaa analysoidaan Rapolan (1990:139–145) kaakkoismurteiden piirteiden luokittelun mukaan ja viitataan myös Wiikkiin (2006a). Esimerkistä poimitut piirteet on merkitty kursiivilla ja niiden yleiskieliset vastineet ovat suluissa.

Tekstikatkelmasta löytyy runsaasti Rapolan ensimmäisen kategorian piirteitä eli laaja-alaisia itäsuomalaisuuksia. Niistä ehkä yleisin on yleisgemiinaatio eli konsonanttien kahdentuminen lyhyen painollisen ja pitkän painottoman vokaalin välillä; *kivvii* (kiviä), *mukkaa* (mukaan), *mittää* (mitään), *tulloo* (tulee), *sotaoikeuttee* (sotaoikeuteen), *takkei* (takia), *jokkuu* (joku). Monikolliset persoonapronominit ovat muodossa *myö* (me), *työ* (te). Analyysini perusteella sanassa *mieltékoloistaan* on monikon *loi/löi* -tunnus. Oman tulkintani mukaan sanan yleiskielinen muoto on ’mieliteoistaan’.

Rapolan toinen kategoria on pääasiallisesti kaakkoismurteille tai jollekin niiden osalle ominaiset piirteet, joista monet ovat levinneet alueen ulkopuolellekin. Wiik käyttää kategoriasta nimeä alkuperäiset kaakkoissuomalaisuudet. Erittäin yleinen piirre on sanan lopussa olevan n:n kato: *enhä* (enhän), *miehä* (minähän), *kaikkee* (kaikkeen), *millo mistäkii* (milloin mistäkin), *millokaa* (milloinkaan), *mielelläi* (mielelläni), *ykskää* (yksikään), *sotimaa* (sotimaan), *kerra* (kerran), *kunnioittava* (kunnoitettavan), *oleva* (olevan). Havaitsin, että joissakin tapauksissa (*millokaa*, *ykskää*) myös sanan keskeltä on kadonnut kirjaimia. Tätä ilmiötä, jossa yksinäisvokaali katoaa sanan sisältä, kutsutaan sisäheitoksi (Wiik 2006a:149). Sisäheitoksi kutsutaan myös tapauksia,

joissa *u* tai *y* puuttuu sanan viimeisestä tavusta, kuten sanoissa *vastustant* (vastustanut), *nokkint* (nokkinut), *lähtent* (lähtenyt). Ilmauksessa *myö hävitää* (me häviämme) sanan lopussa oleva *n* puuttuu, samoin infinitiivissä olevasta verbistä (*sotimaa*).

Tietyissä taivutusmuodoissa esiintyy *a:n* ja *ä:n* loppuheittoa: *kurist* (kurista), *meit* (meitä), *sellast* (sellaista), *pokkuroinnist* (pokkuroinnista), *miul* (minulla), *tääl* (täällä), *yhes* (yhdessä), *mut* (mutta), *et* (että). Loppuheitossa sanan lopusta jää ääntämättä yksi tai useampia kirjaimia (Wiik 2006a:149). *I:n* loppuheittoa ilmenee sanoissa: *ast* (asti), *pitäis* (pitäisi), *lisäks* (lisäksi), *ois* (olisi). Tässä yhteydessä puhutaan liudennuksesta, sillä *i* liudentuu edellään olevaan konsonanttiin, jolloin ääntäminen aikaistuu, mutta vokaali ei katoa täydellisesti, kuten *a:n* ja *ä:n* loppuheitossa (Wiik 2006a:152). Wiikin (2006a:152) mukaan tämä johtuu siitä, että dentaalit konsonantit (tässä tapauksessa: *s* ja *t*) aiheuttavat herkimmin liudennusta ja siten myös *i:n* loppuheittoa. Muita alkuperäisiä kaakkoissuomalaisuuksia on sanan sisäisen *n:n* kato, jota ilmenee persoonapronominien genetiivimuodoissa; *miult* (minulta), *miul* (minulla), *miun* (minun).

Kirjakielen *d:n* vastineita ovat katkelmassa *j* ja *kato*. *D* muuttuu *j:ksi* sanoissa *vaajitaa* (vaaditaan), *teijän/teijä* (teidän) ja *tijä* (tiedä). *D* katoaa sanassa *yhes* (yhdessä). Tämä ilmiö kuuluu alkuperäisiin kaakkoissuomalaisuuksiin (Wiik 2006a:409.)

Ilmiö, jossa sanan lopussa oleva *e* muuttuu *a:ksi* tai *ä:ksi*, esimerkkinä *keksittä* (keksitte), *luuletta* (luulette), ei kuulu Wiikin eikä Rapolan mukaan kaakkoissuomalaisiin murrepiirteisiin. Wiikiltä (2006:421) löytyy kuitenkin myös lista Sortavalan seudun välimurteen piirteistä, joihin kuuluu muoto *myö saamma* eli 'me saamme'. Sortavalan murteessa on piirteitä sekä kaakkois- että savolaismurteista ja karjalan kielestä, joten sama piirre löytyy myös Kainuun murteen piirteistä, esim. *me otamma* eli 'me otamme' (mt 380, 419).

Rapolan ja Wiikin kolmannen kategorian murrepiirteitä, savolaismurteista saapuneita piirteitä ei löydy tästä katkelmasta lainkaan, ellei lasketa *myö saamma* -muotoa, joka kuuluu Sortavalan seudun välimurteiden piirteisiin. Rapolan kirjassaan antamat esimerkit eivät mielestäni olleet niin kattavia, että kaikkia ilmiöitä olisi ollut helppoa tai edes mahdollista luokitella.

Katkelmassa on myös joitakin yleiskielestä poikkeavia sanoja. Monen sanan merkitys löytyy Kaisu Lahikaisen eteläkarjala-suomi sanakirjasta nimeltään Silviisii (2005). *Jot*-sanan yleiskieliset muodot ovat 'että' tai 'jotta', johon esimerkki on lainattu Antti Rokalta: *Mie sanon siul jot älä käse minnuu siihe hommaa* (2005:35). Lyhyt *ko* (tai *ku*) tarkoittaa alistuskonjunktioita 'kun'. *Silviisii* puolestaan on yleiskielellä 'sillä tavalla', esim. *Silviisi ei asjat selvii!* tai *Silviisii sitä pittää!* (2005:69). Omia huomioitani ovat ilmaukset *takkei*, jonka ymmärrän asiayhteydestä tarkoittavan 'takia', *höpäjää*, joka on yhtä kuin 'höpöttää' ja *syypää*, joka tarkoittaa 'syyllistä'. *Syypää* löytyy tosin myös Kielitoimiston sanakirjasta, joten se lienee yleiskielinen ilmaus. Voimakkaasti puhekielisiä ilmauksia ovat sanat *ukko* ja *eukko*. *Ukko* on tässä yhteydessä halventava ilmaus yleiskielen sanalle 'mies', jolla viitataan luutnantti Lammioon, mutta toisaalta myös Rokkaan itseensä ja muihin sotilaisiin. Se ei viittaa murteelliseen isoisää tarkoittavaan sanaan. *Eukko* puolestaan viittaa 'vaimoon'. Luultavasti kummallakaan sanalla ei ole tarkoitus halventaa, vaan ne kuulunevat Rokan normaaliin sanavarastoon.

Katkelman viimeinen sitaatti "kyllä herra, kyllä herra..." on yleiskielinen mahdollisesti siksi, että se viittaa muodolliseen kieleen, jota Rokka ironisesti matkii.

Ylipäättään katkelma on mielestäni ymmärrettävää kieltä ja hyvä esimerkki Rokan käyttämästä murteesta, vaikka kaikki murrepiirteet eivät siinä välttämättä tulekaan esiin. Mielestäni katkelma on hyvinkin murteellinen ja olisikin mielenkiintoista nähdä, millaista kieli on ollut ensimmäisissä painoksissa.

5.2.2 Kreuze in Karelien -katkelma

Tässä luvussa analysoidaan *Kreuze in Karelien* -käännöksen katkelmaa. Käännökseen viitataan lyhenteellä KIK. Tässä luvussa sekä luvuissa 5.2.3 *Der unbekante Soldat* -katkelma ja 5.2.4 Analyysia tehdessä on käytetty lähteinä lähinnä seuraavia teoksia: Duden Universalwörterbuch ja Duden Band 11 Redewendungen. Seuraavassa on katkelma kokonaisuudessaan:

Kreuze in Karelien

”Ich ha’ doch nich die blasse Ahnung von der ganzen Disziplin, ich kenn’ nischt davon und ha’ auch nie davon Gebrauch gemacht. Un’ gebockt ha’ ich bloß, weil ich keine Steinchen am Wegrand aufreihen will. Ich hab’ das alles schon zu Lammio gesagt, und mehr weiß ich nich. Der hat das alles eingebrockt.” Rokka zeigte auf Lammio. ”Vom Augenblick an, wo ich hier ankam, hackt der auf mir ’rum. Mal dies, mal das, un’ immerfort was anderes. Nischt als Quatsch hat er gered’t. Wenn was Wichtiges war, hat’s nie ’n Streit gegeben! Immer bloß wegen Sachen, die nich Hand noch Fuß ha’n. Und das sag’ ich noch mal, ich bin gern in ’n Krieg gegangen, denn ich wollte auf die Landenge zurück. Un’ ich bin Manns genug, daß ich jeden einzelnen von euch einstecke. Mehr sag ich dazu nich, un’ ich möchte bloß wissen, was wohl wäre, wenn die Nacht ’n anderer da Posten gestanden hätte! Was wollt ihr denn noch von mir, zum Teufel? Ich würde schon nich müde wer’n, wenn ich nich immerzu ’n krummen Buckel machen müßte. Aber ich mach’ eben keinen krummen Buckel, weil das nämlich ’n Scheißdreck nützt und gar nischt hilft. Ich lauf’ doch nich wegen euch durch die Gegend, was? Zu Hause, da wartet meine Alte auf mich, un’ die Kinder, und ich soll hier vor euch wie’n Hündchen hüpfen, wenn’s euch grade paßt? Daraus wird nischt! Nie. Außerdem ist die Sache jetzt so, daß wir ,n Krieg verlier’n. Un’ eure Befehle werden immer verrückter, je dichter das Ende ist. Bring du mich nur vor’s Kriegsgericht; aber das wirst du nich erleben, daß ich hier Männchen baue vor so Herren. Wir sind hier ’ne halbe Million Kelrle. Denkt ihr denn, wir wär’n dazu da, daß wir vor euch die Hacken zusamm’schlagen un’ stottern: ‚Jawohl, Herr X, jawohl, Herr Y...?’” (KIK 394)

Ulkoisesti tämä katkelma vaikuttaa melko puhekieliseltä, sillä jokainen alku-, sisä- ja loppuheitto on merkitty heittomerkillä. Jo siitä näkee, että katkelmassa ei ole käytetty kirjakieltä. Monen sanaluokan sanoja on lyhennetty alusta, keskeltä tai lopusta. Lyhennettyjä artikkeleita ovat mm. *vor’s* (vor das) ja *’n* (ein), josta puuttuu sanan alku. Alkuheittoa esiintyy myös pronominessa *’etwas*, joka lyhentyy muotoon *was*. Hyvin yleistä on jättää verbeistä pois kirjaimia sanan keskeltä tai lopusta, kuten *ich ha’* tai *ich hab’* (ich habe), *gered’t* (geredet), *zusamm’schlagen* (zusammengeschlagen). Havaitsen ilmiötä myös konjunktioissa *un’* (und) ja *’rum* (herum). Pronomini *’es* liittyy usein sitä edeltävään verbiin *hat’s* (hat es).

Kieltosana 'nicht' on kirjoitettu loppuheittoisessa muodossa *nich*. Kieltoisanassa 'nichts' sen sijaan kirjaimet ovat vaihtaneet paikkaa muotoon *nischt*. *Nischt*-muotoa esiintyy itäisen Saksan alueella (König 1983). Saattaa olla, että kääntäjä halusi tällä sanavalinnalla antaa saksalaisillekin lukijoille mielikuvan siitä, että sotilaat olisivat kotoisin eri puolilta maata. Toisaalta se saattaa johtaa lukijoita harhaan, sillä he saattavat kuvitella sotilaiden olevan saksalaisia eikä suomalaisia.

Katkelmasta löytyy joitakin sanontoja, kuten *Manns genug sein* ('olla tarpeeksi vahva') ja *Krummen Buckel machen* ('olla nöyrä', tässä: 'kumartaa nöyrästi esimiehen edessä') sekä sotilaalliseen kieleen viittaava *Männchen bauen* ('tervehtiä esimiestä sotilaallisesti'). Yksi sanonta on muokattu puhekieliseen muotoon *Sachen, die nich Hand noch Fuß ha'n*, joka kuuluu kirjakielisesti: *Sachen, die weder Hand noch Fuss haben* eli suomeksi tällä viitataan 'asioihin, joita ei ole harkittu tarpeeksi'.

Katkelmassa on eräs puhekielille tyypillinen rakenne, jossa käytetään alustuskonjunktion sijaan kysymyssanaa *wo* (Duden 2003). Esimerkkinä tästä on *vom Augenblick an, wo ich hier ankam* joka kuuluu kirjakielisesti *vom Augenblick an, als ich hier ankam*.

Katkelman viimeinen virke kuuluu: *„Jawohl, Herr X, jawohl, Herr Y...”*. Lähtötekstissä mainitaan yleisemmin 'kyllä herra'. Tästä saa kuvan, että herroja olisi rivissä useampi, vaikka lähtöteksti jättääkin tämän vaihtoehdon auki.

Katkelman Rokasta saa röyhkeän kuvan. Röyhkeää ja ala-arvoista tyyliä todistaa ilmaus *weil das nämlich 'n Scheißdreck nutzt*, sillä lähtötekstissä käytetään ilmaisua "se ei auta yhtään". Vaikka lähtötekstissäkin Rokka sanoo jatkuvasti vastaan, murre saa hänet vaikuttamaan kuitenkin melko sympaattiselta. KIK:ssä tätä lieventävää tekijää ei ole. Muutenkin tekstistä saa sellaisen käsityksen, että siihen on tahallaan valittu provosoivia, eikä niinkään neutraaleja ilmauksia. Esimerkkinä voisi antaa kieltoilmauksen, joka lähtötekstissä kuuluu: "Ei tule mittää. Ei tule mittää.", mutta on KIK:ssä muodossa *Daraus wird nischt! Nie*. Lähtötekstin Rokan voisi kuvitella pyörittelevän päätään, mutta KIK:n Rokka voisi lyödä nyrkkiä pöytään ja sanoa painokkaasti "ei ikinä".

5.2.3 Der unbekante Soldat -katkelma

Tässä osiossa analysoidaan *Der unbekante Soldat* -käännöksen katkelmaa. Käännökseen viitataan lyhenteellä DUS. Tässä on katkelma kokonaisuudessaan:

Der unbekante Soldat

”Ich hab keine Ahnung von Disziplin. Hab so was auch bisher nich nötig gehabt. Und gewehrt ha ich mich gegn nichts andres, als Steinchen am Wegrand aufzureihen. Was dazu zu sagn ist, hab ich Lammio alles schon gesagt. Der ist an allem schuld.” Er zeigte mit dem Finger auf Lammio. ”Seit ich zu dem Haufen gekommen bin, hat er immer was mit mir gehabt. Immer war’s was andres. Immer bloß über kleinen, unwichtigen Dreck hat er sich gehabt. Um was Wichtiges hat’s nie Streit gegeben. Immer bloß über Kleinigkeiten hat er rumgenölt. Ich sag’s noch einmal: Ich bin hier im Krieg ganz bei der Sache. Ich will auf meine Landenge zurück. Und ich bin Kerl genug, jeden von euch in die Tasche zu stecken. Ich sag bloß das: Was glaubt ihr wohl, wie die Sache in der letzten Nacht ausgegang’ wär, wenn da ,n anderer Wacher geschoben hätte? Was zum Teufel verlangt ihr denn noch von mir? Von euch Männchen zu baun is weiter nichts, aber wenn’s kein’ Sinn hat, dann mach ich’s eben nich. Euretwegen renn ich doch nich hier durch die Gegend. Ich hab ,ne Alte und Kinder zu Hause, und da soll ich vor euch rumspringen wie ,n Hund? Nee, daraus wird nischt! Und nun is’s doch so, daß wir den Krieg verlieren. Und je näher das Ende kommt, desto verrückteres Zeug stellt ihr an. Bring mich doch vors Kriegsgericht, immer zu, aber du wirst nich erleben, daß ich vor solchen Herren Männchen baue. Wir sin hier ,ne halbe Million Kerle. Denkt ja nich, daß wie dazu hier sin, um vor auch die Hacken zusammenzuknalln und Männchen zu baun oder zu stottern: Jawohl, Herr..., jawohl, Herr...” (DUS 375–376)

Tämä katkelma vaikuttaa ulkonäöllisesti edellistä kirjakielisemmältä, sillä lukuisat heittomerkit puuttuvat. Alku-, sisä- ja loppuheittoa esiintyy silti yleisesti. Katkelmasta löytyi alkuheittoa esim. ilmauksesta *vors* (vor das), loppuheittoa ilmauksesta *ich hab* (ich habe) ja sisäheittoa sanoista *gegen* (gegen) ja *sagn* (sagen). Pronomini ”es” liittyy joskus sitä edeltävään verbiin, kuten muodossa *war’s* (war es) tai pronominiin *mache ich’s* (mache ich es).

Katkelmassa on joitakin tyypillisiä puhekielisyyskäytöksiä, kuten sanat *bloß*, *nee* eli 'nein', *Zeug* eli 'Sache'. Myös täytesanoja, kuten *eben*, *doch*, *ja* esiintyy. Ylipäätään tekstin puhekielisyys syntyy pitkälti sanavalinnoista. Sanonnat ovat osittain samoja kuin KIK:ssa, kuten sotilaallinen *Männchen bauen* ('tervehtiä esimiestä sotilaallisesti'), joka esiintyy kappaleesta kolme kertaa. Muita sanontoja ovat *bei der Sache sein* ('keskittyä työhönsä'), *jemanden in die Tasche stecken* ('olla ylivoimainen') ja sanonnan *Manns genug sein* muunneltu muoto *Kerl genug sein*.

Myös lausetasolla tekstistä löytyy puhekielisiä piirteitä. Esimerkiksi lause „*Hab so was auch bisher nich nötig gehabt.*” alkaa persoonamuotoisella verbillä ilman persoonapronominia. Hyvä esimerkki on myös lause: „*Und gewehrt ha ich mich gegn nichts andres, als Steinchen am Wegrand aufzureihen.*“, joka alkaa rinnastuskonjunktioilla *und*, ja jonka epäsuora sanajärjestys ”*gewehrt ha ich*” painottaa *wehren*-verbiä, joka on lauseessa toisena ennen subjektia ja *haben*-apuverbiä. Sanastollisesti näistä lauseista löytyy paljonkin puhekielisyyskäytöksiä, mm. alkuheittoinen pronomini *was* eli 'etwas', loppuheittoinen kieltosana *nich* eli 'nicht' ja sisäheittoinen *nichts andres* eli 'nichts anderes'.

Kappaleen Rokasta saa sellaisen kuvan, että hän voisi suomeksi puhua hyvinkin puhekielisesti, ehkä jopa slangia. Teksti vastaa sisällöltään melko hyvin lähtötekstiä ja ehkä tekstin runsas puhekielisyyskäytösten määrä saa Rokan vaikuttamaan lähtötekstin tapaan tottelemattomalta, kun hän ei saa edes kieltään kuriin.

5.2.4 Vertailevaa analyysia

Tässä osiossa vertaillaan kahta saksankielisistä katkelmaa keskenään ja lopuksi suomenkieliseen lähtötekstiin. Tarkoituksena on selvittää, millaisia ratkaisuja kääntäjät ovat tehneet ja miten tunnelma muuttuu siirryttäessä kaakkoismurteesta saksan puhekieleen. *Kreuze in Karelien* -katkelmaan viitataan lyhenteellä KIK ja *Der unbekannte Soldat* -katkelmaan lyhenteellä DUS.

Silmiinpistäväntä molemmissa käännöksissä on Rokan sinuttelu, joka ei ole yleistä saksan kielessä. Jos Rokan sinuttelu esimiehiä kohtaan koettiin epäkohteliaaksi kirjan ilmestymisen aikaan Suomessa, olisi se Saksassa herättänyt varmasti vielä suurempaa kohua. Mahdollisesti se

antaa saksankielisestä Rokasta vielä röyhkeämmän kuvan kuin suomenkielisestä.

Lähtötekstille uskollisena molempien versioiden kääntäjät viittaavat Rokan vaimoon ilmauksella *[m]eine Alte*. Dudenin (2003) mukaan muodolla voidaan slangimaisella tyyllillä viitata vaimoon. Toinen henkilöön viittaava puhekielisyys on molemmissa käännöksissä esiintyvä *Kerl*, joka tarkoittaa äijää, ukkoa tai miestä (Klemmt ja Rekiäho 1997). Sana ”ukko” esiintyy lähtötekstissä kolme kertaa. Rokka viittaa sillä ensiksi Lammioon, jolloin käännöksissä käytetään miespuoliseen henkilöön viittaavaa *der*-pronominia. Seuraavaksi Rokka viittaa ’ukolla’ itseensä, jolloin Rokka käyttää DUS:ssa sanaa *Kerl*, kun taas KIK:ssa käytetään sanontaa *Manns genus sein*, jolla tarkoitetaan kyvykkyyttä johonkin. Kolmannessa tapauksessa ”ukolla” viitataan rintamalla olevien miesten määrään, jolloin molemmissa käännöksissä käytetään sanaa *Kerl*.

Molemmissa käännöksissä käytetään sanaa *die Landenge* eli ’kannas’, jolla viitataan tässä tapauksessa Karjalankannakseen, samoin kuin suomeksi puhutaan Kannaksesta. En tosin ole varma, onko yhteys saksalaiselle lukijalle yhtä selvä.

Käännöksissä käytetään lähtötekstiä monimutkaisempia ilmauksia. Lähtötekstissä todetaan: ”*Mie sanon jot jokkuu toine ois viime yönäkii lähtent*”. Käännösten versiot kuuluvat: ”*Ich sag bloß das: Was glaubt ihr wohl, wie die Sache in der letzten Nacht ausgegang’ wär, wenn da ’n anderer Wache geschoben hätte?*” (DUS) ja ”*Mehr sag’ ich dazu nich, un’ ich möchte bloß wissen, was wohl wäre, wenn die Nacht ’n anderer da Posten gestanden hätte!*” (KIK). Käännöksissä asia sanotaan monimutkaisemmin, eikä puhuta tarkkaan ottaen aivan samasta asiasta. Lähtötekstissä annetaan ymmärtää, että jos vartiossa olisi ollut joku muu kuin Rokka, hän olisi lähtenyt eli ilmeisesti kuollut edeltävän yön taistelussa. Käännöksistä saa kuvan, että Rokka ei haluaisi sanoa asiasta mielipidettään, mutta kysyy kuitenkin, mitä päällystön mielestä olisikaan tapahtunut, jos joku muu olisi ollut vartiossa. Tätä lähtötekstinkin voidaan ajatustasolla ymmärtää tarkoittavan. Sen sijaan lähtötekstissä ei ole mielipiteen ilmaisun kainoudesta tietoaakaan, sillä siinä todetaan suoraan ’mie sanon’. Kaikista näistä katkelmista välittyy, että Rokka pitää itseään muita parempana sotilaana, vaikka lähtöteksti ilmaiseekin sen melko epäsuorasti.

Lähtöteksti vaikuttaa silmämääräisesti käännöksiä lyhyemmältä, vaikka palstan leveys ja rivinväli vaikuttavatkin asiaan, joten varmasti sitä on mahdotonta sanoa. Romaaniin nidottuna lähtötekstissä katkelman pituus on vain puoli sivua, kun taas KIK:n katkelma on lähes sivun pituinen. Ainakin esimerkeistä päätellen suomenkielisissä virkkeissä asia on yleensä sanottu lyhyemmin. Tähän saattaa tosin vaikuttaa sekin, että saksan prepositiorakenteet voivat olla pidempiä kuin suomen sijapäätteet.

Yhteenvedona voisi todeta, että *Kreuze in Karelien* -käännöksen katkelmasta saa mielestäni röyhkeämmän kuvan. *Der unbekante Soldat* -käännöksen katkelma on lähempänä lähtötekstiä ja tyyliiltään neutraalimpi. Huumori ei välity katkelmista yhtä hyvin kuin lähtötekstistä, jolloin tyyli muuttuu mielestäni totisemmaksi. Tähän vaikuttaa mielestäni se, että lähtöteksti on murteellista. Hypoteesi siitä, että tekstistä tulee murteiden puuttuessa värittömämpää, piti periaatteessa paikkansa. Ehkä Rokan henkilökuvan muuttuminen röyhkeämmäksi ei ole tekstin muuttumista värittömämmäksi, mutta ainakin se on hyvin negatiivinen piirre.

6 Päätelemät ja pohdintaa

Työn lähtökohtana olivat sotamies Rokan puhe ja hänen käyttämänsä kaakkoismurre. Alkutietona oli, että kirjaa ei ole käännetty saksan murteille, vaan sotilasslangimaiselle puhekielelle. Halusinkin ottaa selville, kuinka tunnelma muuttuu, kun kieli vaihtuu suomesta saksaksi ja murre puhekieleksi. Tunnelma muuttui huumorintajuttomaksi ja lopussa jopa ahdistavaksi, ainakin näin suomalaisen lukijan näkökulmasta.

Lähtöteoksessa on käytetty monia, etenkin alkuperäisiin kaakkoissuomalaisuuksiin kuuluvia kaakkoismurteen piirteitä. Kaakkoismurteiden piirteitä esiteltiin 3.2 Kaakkoismurre -luvussa, joten niitä oli hedelmällistä poimia konkreettisesti Linnan tekstistä. Rokan karjalanmurre on kaikin puolin uskottavaa, vaikka en puhukaan kyseistä murretta kotimurteenani. En tiedä, onko uskottavuuden taustalla Linnan oma teksti vai tekstile tehty kielenkorjaus, jossa kielestä on tehty murteellisempaa. Rokan puheesta välittyy joka tapauksessa analysoitavassa katkelmassakin sympaattisuus.

Oletin tutkielman alussa, että tekstistä tulisi värittömämpää. Tämä ei täysin pitänyt paikkaansa, vaikka lähtötekstin tunnelmasta hävisikin paljon murteiden myötä. Väritön on ehkä huono sana kuvaamaan sitä, että Rokasta tuli *Kreuze in Karelien* -käännöksessä paljon röyhkeämpi kuin lähtötekstissä. Kuitenkin toinen oletukseni, huumorin katoaminen, pitää mielestäni paikkansa. Käännöksiin ei ole tuotu yhtä paljon huumorin piirteitä kuin lähtötekstissä oli. Ehkä lähtötekstin huumori johtuikin osittain murteiden olemassaolosta, eikä sitä ole lisätty tekstiin ns. ylimääräisenä.

Analyysin tuloksena voisi todeta, puhekielisiä elementtejä löytyy molemmista käännöksistä runsaasti. Asiat sanotaan käännöksissä hieman monimutkaisemmin. Olettaisin tekstistä poimittujen esimerkkien valossa, että *Kreuze in Karelien* -käännöksen outoudet selittyisivät sillä, että käännös on tehty ainakin osittain ruotsinnoksen pohjalta. Käännöksissä on ilmeisesti paljon samankaltaisuuksia. En ole kuitenkaan itse tehnyt vertailua ruotsinnokseen.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista verrata lähtötekstiä, Kreuze in Karelien -saksannosta ja Okänd soldat -ruotsinnosta keskenään, jolloin voitaisiin saada ehkä jo melko varmoja tuloksia siitä, kumman tekstin pohjalta Kreuze in Karelien todella on käännetty. Voisi tosin kuvitella, että mukana ovat olleet molemmat teokset. Etenkin, jos kääntämisessä olisi käytetty kahta lähtöteosta, olisi mielenkiintoista nähdä, mitä osioita on otettu suomen- ja mitä ruotsinkielisestä romaanista.

Mielenkiintoista olisi myös vertailla ensimmäisiä suomenkielisiä painoksia kymmenennen painoksen jälkeen painettuihin versioihin ja katsoa, kuinka paljon murteita on muutettu. Tässä nousisi esille kysymys siitä, kuinka murteita voidaan ylipäätään kirjoittaa uskottavasti ja millainen kieli on ns. oikeaa ja hyväksyttävää murretta.

Lähteet

- ANHAVA, Jaakko 2000. Mistä puhumme, kun puhumme kirjakiielestä? *Kielikello* 3/2000. 34–35.
- BASSNETT, Susan 1995. *Teoksesta toiseen. Johdatus kirjallisuuden kääntämiseen*. Vastapaino. Tampere.
- CATFORD, J. C 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press. Oxford. 1965.
- DUDEN 2003. *Deutsches Universalwörterbuch*. 5. überarbeitete Auflage. Dudenverlag. Mannheim.
- DUDEN 2002. *Band 11. Redewendungen*. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. 2., neu bearbeitete und aktualisierte Auflage. Dudenverlag. Mannheim.
- ENGLUND DIMITROVA, Birgitta 2004. Orality, literacy, reproduction of discourse and the translation of dialect. Helin, Irmeli (Hrsg.). *Dialektübersetzung und Dialekte in Multimedia*. Peter Lang. Frankfurt am Main. 121–139.
- ENGLUND DIMITROVA, Birgitta 1997. Fictional Prose – Vilhelm Moberg in Russian and English as Case in Point. *Norm, variation and change in language*. Proceedings of the centenary meeting of the Nyfilologiska sällskapet, Nede Manilla 22–23 March 1996. Acta Universitatis Stockholmiensis. 49–65.
- FENNICA 2008. Suomen kansallisbibliografia. Tyko Hagmanin Huckleberry Finnin suomennokset. <https://fennica.linneanet.fi/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?SAB1=Huckleberry&BOOL1=all+of+these&FLD1=Sanahaku%2FFritext%2FKeyword+%28GKEY%29&GRP1=AND+with+next+set&SAB2=Hagman&BOOL2=as+a+phrase&FLD2=Sanahaku%2FFritext%2FKeyword+%28GKEY%29&GRP2=AND+with+next+set&SAB3=&BOOL3=any+of+these&FLD3=Sanahaku%2FFritext%2FKeyword+%28GKEY%29&PID=9R6ZLGZQfozAg3Y71MoI84nL7d-&SEQ=20080512121918&CNT=25&HIST=1> Luettu 12.5.2008.
- FILI 2006. Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus. Lista Väinö Linnan teosten käännöksistä. http://dbgw.finlit.fi/fili/kaan_tulos.php Luettu 19.12.2006.
- GRÖNROS, Riitta 2006. Arkikiielestä yleiskieleen. *Kielikello* 4/2006. 16–18.
- HIIDENMAA, Pirjo 2005. Näkökulmia yleiskieleen. *Kielikello* 4/2005. 5–11.

- HAVU, Toini 1954. Purnaajan sota. Arvostelu Väinö Linnan Tuntemattomasta sotilaasta. *Helsingin Sanomat*. 16. 19.12.1954.
<http://www.hs.fi/kirjat/artikkeli/Purnaajan+sota/HS20041219SI1KU02g84>
 Luettu 20.6.2006.
- HUSA, Risto 2000. *Alikersantti Antti Rokka*. MC-Pilot oy. Kustannus. Tampere.
- HURTTA, Heikki 1999. Variaatiotutkimuksen myytit ja stereotypiat. Määttä, Urho; Pälli, Pekka; Suojanen, Matti K. *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampere. 53 – 101.
- IMMIGRANT-INSTITUT 2005. Författare i Sverige med utländsk bakgrund. Karl H. Bolay, Invandrare författare. 9/2005. <http://www.immi.se/kultur/authors/tyskar/bolay.htm>
 Luettu 6.6.2007.
- ITKONEN, Terho 2000. *Uusi kieliopas*. 6. painos. Tammi. Helsinki.
- JEGOROW, Sirpa 2004. Karelian Dialect in Literature. Helin, Irmeli (Hrsg.). *Dialektübersetzung und Dialekte in Multimedia*. Peter Lang. Frankfurt am Main. 195–205.
- JÄRV, Harri 1980. Antero Rokka ja kurin funktio. Varpio, Yrjö (toim.) *Väinö Linna. Toisen tasavallan kirjailija*. WSOY. Helsinki. 303-311.
- KALLIOKOSKI, Jyrki 1998. Hj. Nortamon murrekertomukset ja puhutun illuusio. Laitinen, Lea ja Rojola, Lea. *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. 184–215.
- KANSAINVÄLISEN VIESTINNÄN LAITOS 2005. IV Suomennosten bibliografioita ja Suomessa julkaistujen ruotsinnosten bibliografioita. Joensuun yliopisto. Täydennetty 23.2.2005. <http://kvl.joensuu.fi/suomennoskirjallisuus/data/b4.pdf> Luettu 20.3.2008.
- KIELITOIMISTON SANAKIRJA 2007. MOT- sanakirjasto. Kielikone oy.
<http://mot.kielikone.fi/mot/ttkk/netmot.exe>
- KLEMMT, Rolf ja Rekiäho, Ilkka 1997. *Suomi-saksa-suomi –sanakirja*. 11. painos. Gummerus. Jyväskylä.
- KOIVUSALO, Esko 1979. Mitä on yleiskieli? *Virittäjä*. 216–222.
- KOLEHMAINEN, Taru 2005. Kohti yleishyvää kieltä. *Kielikello*. 5–11.
- KOSKI, Mauno 2002. Murteet muodissa. Herlin, Ilona; Kalliokoski, Jyrki; Kotilainen, Lari; Onikki-Rantajääskö, Tiina (toim.). *Äidinkielen merkitykset*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 49–74.

- KÖNIG, Werner 1983. *Dtv-Atlas zur deutschen Sprache. Tafeln und Texte*. 5. Auflage. Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG. München.
- LAHIKAINEN, Kaisu 2004. Silviisii. Eteläkarjalaisen murteen sanakirja. Eskelinen, Unto; Mäkelä, Juhani; Karhu, Kerttu; Arvola, Oiva; Wiik, Kalevi; Heino, Hannu; Ukkola, Jukka; Lahikainen, Kaisu 2005. *Elähän hötkyile. Suomea suupielestä toiseen*. WSOY sanakirjat. WSOY. Helsinki.
- LEFEVERE, André 1992. *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. Routledge. London.
- LESKINEN, Heikki 1974. Karjalaisen siirtoväen murteen sulautumisesta ja sen tutkimisesta. *Virittäjä*. 361–378.
http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/1974_361.pdf
Luettu 5.6.2007.
- LINDSTEDT, Risto 2004. *Väinö Linna, kansakunnan puhemies*. WSOY. Helsinki.
- LITTERATURKOMMISSION FÜR WESTFALEN. Lexikon westfälischer Autorinnen und Autoren 1750 bis 1950.
http://www.lwl.org/literaturkommission/alex/index.php?id=00000003&letter=S&layout=2&author_id=00001621&SID=b60d7f1401559571be3cb85a980cc277 Luettu 6.6.2007.
- LITTERATURPORT. Berliinin ja Brandenburgin yhteinen kirjallisuusportaali.
http://www.literaturport.de/index.php?id=26&no_cache=1&user_autorenlexikonfrontend_pi1%5Bal_aid%5D=1894&user_autorenlexikonfrontend_pi1%5Bal_opt%5D=1
Luettu 28.11.2007.
- LÄNSIMÄKI, Maija ja Koivusalo, Esko 1993. Miksi alikersantti Lehto ja sotamies Honkajoki puhuivat kirjakieltä? *Kieliposti* 2/1993.
- MAKKONEN-GRAIG, Henna ja Vaattovaara, Johanna. Murteiden uusi nousu. Riikonen, H. K.; Kovala, Urpo; Kujamäki, Pekka; Paloposki, Outi. *Suomennoskirjallisuuden historia* 2. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 401–411.
- MALMBERG, Ilkka 2007. Linna tuli luoneeksi sotakoneen. *Helsingin Sanomat*. 18.2.2007. C3.
- MANNILA, Markku 1982. Kaunokirjallisuuden kääntäminen on illuusion luomista. Kaunokirjallisuuden kääntämisen asemasta ja tutkimuksesta. *Kielestä Toiseen. Näkökulmia kirjallisuuden kääntämiseen*. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto r.y. Helsinki. 33–40.

- MANTILA, Harri 1997. Johdanto. Makkonen, Seija; Mantila, Harri (toim.)
Pohjoissuomalaisen puhekielen lingvistinen variaatio. Suomen ja saamen kielen
ja logopedian laitoksen julkaisuja. 1–24. Oulun yliopisto. Oulu.
- MIELIKÄINEN, Aila 1989a. Murteiden käyttö ja asema suomenkielisessä
kirjallisuudessa. Maijaliisa Jääskeläinen (toim.) *Suomennoskirja – suomalainen kirja*.
Raamatunkäännösten ja kansankielen merkityksestä kirjallisuudessamme. 89–103.
Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden laitos. Monisteita 40. Jyväskylä.
- MIELIKÄINEN, Aila 1989b. Nykysuomen murtuvat murrerajat. (*Kielikello* 2/1986)
Aalto, Seija; Hakulinen, Aila; Laalo, Klaus; Leino, Pentti; Lieko, Anneli. *Kielestä kiinni*.
Tietolipas 113. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 234–242
- MIELIKÄINEN, Aila 2001. Kirjoitettua murretta. (*Kielikello* 4/2001). 4–6.
- NIEMI, Juhani 1988. *Viime sotien kirjat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia
475. Helsinki.
- NISONEN, Eila 1956. Tuntemattoman sotilaan saksannos. *Parnasso* 3/1956. 77–80.
- NUMMI, Jyrki 1993. *Jalon kansan parhaat voimat. Kansalliset kuvat ja Väinö Linnan
romaanit Tuntematon sotilas ja Täällä Pohjantähden alla*. WSOY. Helsinki.
- NUOLIJÄRVI, Pirkko ja Sorjonen, Marja-Leena 2005. *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen
tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Kotimaisten kielten
tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Helsinki.
- NYYTÄJÄ, Outi 2006. Linna ja kielen itsenäinen elämä. Arnkill, Antti; Sinivaara, Olli.
Kirjoituksia Väinö Linnasta. Gummerus. Jyväskylä. 33–39.
- OITTINEN, Riitta 2002. Tekstilaji ja strategia: ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä.
Oittinen, Riitta; Mäkinen, Pirjo (toim.). *Alussa oli käänös*. Tampere University Press.
Tampere.
- PAGE, Norman 1973. *Speech in the English Novel*. Longman. London.
- PALANDER, Marjatta 1987. *Suomen itämurteiden erikoisgeminaatio*. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran toimituksia 455. Helsinki.
- PALANDER, Marjatta 2007. Itäsuomalaisten ja stadilaisten murrekäsityksiä. (*Kielikello*
3/2007). 10–13.
- PENNANEN, Eila 1982. Tiedostaako kääntäjä oman idiolektinsa? Sosiaalimurteet

- kirjallisuudessa ja kääntäjän työssä. 1982. *Kielestä Toiseen. Näkökulmia kirjallisuuden kääntämiseen*. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto r.y. Helsinki. 33–40.
- RAPOLA, Martti 1969. *Johdatus suomen murteisiin*. Kolmas painos, Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- RAPOLA, Martti 1990. *Johdatus suomen murteisiin*. Neljäs painos. Tietolipas 4. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- RUOPPILA, Veikko 1981. Tuntematon sotilas ja murteet. *Virittäjä*. 85. 3. viikko. 234–238.
- SARJANEN, Petri 2006. *Tuntematon Rokka. Antti Rokan esikuvan Viljam Pylkkään vaiheet talvi- ja jatkosodassa*. Revontuli. Tampere.
- SATA KIRJAA 1999. 1000 vuotta – 100 kirjaa –kampanja.
<http://www.satakirjaa.fi/kirja.php?id=94> Luettu 30.3.2008.
- SIHVO, Hannes 1967. Miksi Antti Rokka sinutteli Lammiota? *Virittäjä* 4. 386–389.
- STORBOM, Nils-Börje 1992. *Väinö Linna. Kirjailijan tie ja teokset*. 3. painos WSOY. Helsinki.
- STÅHL, Lena 1993. Översättning av dialekt i prosa – en omöjlighet? 130–136. Pirjo Kukkonen (toim.) *Kielen ja kulttuurin dialogia. Dialogen mellan språk och kultur*. Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitoksen julkaisuja. Sarja A N:o 8. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- SUOJANEN, Matti K 1979 (1993). Puhekieli kääntäjän käsissä. Päivikki; Suojanen, Matti K. 1993. *Kulttuurin kaleidoskoopista. Kirjoituksia kielestä ja kulttuurista*. Antrokirjat. Kangasala. 134–141.
- TALVIO, Pirkko (toim.) 1995. *Väpi: Väinö Linnasta kerrottua*. WSOY. Porvoo.
- TARKKA, Pekka 1992. Väinö Linna ja kuolema. *Helsingin Sanomat*. 22.4.1992.
- TARKKA, Pekka 2004. Toini Havun arvio Tuntemattomasta sotilaasta synnytti kirjallisen jatkosodan. *Helsingin Sanomat*. 19.12.2004.
- TIITTULA, Liisa 1992. *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Finn Lectura. Loimaa.
- TIITTULA, Liisa 2001. Puhuttu kieli ja sen illuusio kirjallisuudessa. Kuinka puhe kääntyy tekstiksi? *Kielikuvia* 1/2001. 5–16.
- TIITTULA, Liisa; Nuolijärvi, Pirkko 2007. Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden

- suomennoksissa. Riikonen, H. K.; Kovala, Urpo; Kujamäki, Pekka; Paloposki, Outi. *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 387–400.
- TORIKKA, Marja 2003. Karjala. *Kielikello* 1/2003. 14–20.
- VARPIO, Yrjö 1979. *Pentinkulma ja maailma. Tutkimus Väinö Linnan teosten kääntämisestä, julkaisemisesta ja vastaanotosta ulkomailla*. WSOY. Helsinki
- VARPIO, Yrjö 1980. Sensuroitiinko Tuntematon sotilas? 82–93. Varpio, Yrjö (toim.) *Väinö Linna. Toisen tasavallan kirjailija*. WSOY. Helsinki.
- VARPIO, Yrjö 1988. Väinö Linna ja lukijat. Tenhunen, Iris (toim.) *Toisen tasavallan kirjallisuus. Keskustelua Pentinkulman päivillä 1978–1987*. WSOY. Helsinki.
- VARPIO, Yrjö 2006. *Väinö Linnan elämä*. WSOY. Helsinki.
- VON WILLEBRAND, Carl-August 1956. Linnan romaanin saksannos. *Parnasso* 4. 31–32.
- WIIK, Kalevi 2006a. *Sano se murteella: Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan*. Pilot-kustannus Oy. Tampere.
- WIIK, Kalevi 2006b. *Suomen murteiden kartasto. A Murreilmiöiden levikkejä. B Murrealueita ja rajoja*. Turku.

DEUTSCHE KURZFASSUNG

Universität Tampere

Institut für Sprach- und Translationswissenschaften

Translationswissenschaft (Finnisch-Deutsch)

KARHU, Laura: Südostfinnischer Dialekt im Roman *Tuntematon sotilas* von Väinö Linna und seine Übersetzung ins Deutsche

Magisterarbeit: 61 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 11 Seiten

Mai 2008

1 Einleitung

Das Ziel der vorliegenden Arbeit ist herauszufinden, wie der südostfinnische Dialekt im Roman *Tuntematon sotilas* von Väinö Linna verwendet wird und wie dieser Dialekt ins Deutsche übersetzt worden ist. Bekannt ist, dass die Dialekte im Roman nicht etwa in deutsche Dialekte übersetzt worden sind, sondern in die Umgangssprache, die mit einigen Besonderheiten der Soldatensprache gefärbt ist. Er geht daher vor allem darum herauszufinden, welchen Einfluss diese Änderung auf den Ton und die Stimmung der Übersetzung hat. Meine Hypothese ist, dass der Text der Übersetzung im Vergleich zu Linnas Roman an Geist und Humor verliert. Das Untersuchungsmaterial dieser Arbeit umfasst neben *Tuntematon sotilas* von Väinö Linna auch seine zwei deutsche Übersetzungen, *Kreuze in Karelien* und *Der unbekannt Soldat*.

Der finnische Schriftsteller Väinö Linna erfreut sich bei den finnischen Lesern andauernder Beliebtheit. Sein Kriegsroman *Tuntematon sotilas* gehört zu den wichtigsten und beliebtesten

Büchern Finnlands. Der Roman spielt während des Fortsetzungskrieges zwischen Finnland und der Sowjetunion 1941-1944.

Dialekte spielen eine entscheidende Rolle im Roman, da fast jeder Dialog in Dialekten geschrieben ist. Sie helfen vor allem bei der Personenbeschreibung. Da das Feld der Dialekte so weit ist, konzentriert sich diese Arbeit auf einen einzigen Dialekt, den südostfinnischen oder auch karelischen Dialekt.

2 Die gesprochene Sprache

Gesprochene und geschriebene Sprache unterscheiden sich durch verschiedene Kommunikationssituationen und Produktionsprozesse. Man kann die gesprochene Sprache transkribieren, also schriftlich festhalten, aber so sieht sie ungewöhnlich aus. Stattdessen wird mittels der geschriebenen Sprache oft nur die sog. Illusion von Mündlichkeit geschaffen. (Tiittula 1992:12.)

Die Schriftsteller verwenden unterschiedliche Methoden, um die Illusion von Mündlichkeit herzustellen, z.B. umgangssprachlich markierte Lexik, sowie verkürzte Verbformen oder Personalpronomina (Tiittula 2000:5). Partikeln verstärken laut Kalliokoski (1998:193) auch den Eindruck der gesprochenen Sprache im Text.

Es ist schwer, die gesprochene Sprache zu übersetzen, weil man die Mündlichkeit in verschiedenen Sprachen unterschiedlich ausdrückt. Als Beispiel nennt Tiittula (2000:10–11) die finnische Sprache, deren Schreibung fast phonetisch ist, im Vergleich zum Deutschen, in dem ein Wort in einer Schreibweise auf verschiedene Weisen ausgesprochen werden kann. Jeder Schriftsteller hat laut Suojanen (1993:136) seine eigenen Methoden, mündliche Elemente in seinen Text einzubringen. Die Übersetzer haben Suojanens (1993:137) Meinung nach die Tendenz, eher standardsprachlich zu übersetzen und weniger Elemente der gesprochenen Sprache zu verwenden.

3 Dialekte in der Literatur

Die Verwendung von Dialekten in der Literatur ist nicht unproblematisch (Koski 2002:49), da eine nicht eindeutige Schreibweise leicht zu Missverständnissen führen kann (Jegorow 2004:199). Dialekte sind in der Literatur beispielsweise ein Stilmittel, zum Kontrast mit der Standardsprache (Englund Dimitrova 2004:123).

In der Dialektliteratur kann man laut Makkonen-Graig und Vaattovaara (2007:401) drei Stufen unterscheiden. Im engsten Sinne sind nur vollkommen im Dialekt geschriebene Texte Dialektliteratur. In der etwas erweiterten Ansicht kann man auch Texte mit dialektalen Teilen, z.B. im Dialog, dazuzählen. Im weitesten Sinne kann man Literatur der Sachgebiete Dialekt und Dialektsprecher auch als solche bezeichnen. Als Beispiele könnte man Dialektwörterbücher und Dialekt-Grammatiken nennen.

Am Ende des 19. Jahrhundert fing man an, Dialekte in der finnischen Literatur zu verwenden (Tiittula und Nuolijärvi 2007:387). Im 20. Jahrhundert herrschte eine allgemeine Feindseligkeit gegenüber Dialekten, da Schreiben und Sprechen in der Standardsprache ein Zeichen von Bildung war. In den Schulen stand man teilweise sehr negativ Dialekten gegenüber, obwohl sie in privaten Kreisen ein wichtiger Bestandteil des Lebens waren. (Makkonen-Graig und Vaattovaara 2007:402.) Seit der Herausgabe von *Tuntematon sotilas* 1954 erlebt die Verwendung der gesprochenen Sprache in der finnischen Literatur einen starken Aufschwung (Tiittula und Nuolijärvi 2007:391, 394). Koski (2002:53) spricht sogar über einen sog. Dialektboom, der in den 1990er Jahren anfang und seit dem wurden z.B. Comics und Teile der Bibel in Dialekte übersetzt (Koski 2002:70–71).

4 Südostfinnischer Dialekt

Der südostfinnische Dialekt oder volkstümlich auch karelischer Dialekt genannt wird im Südosten Finnlands, im Gebiet von Südkarelien (*Etelä-Karjala*) und auch im Teil Kareliens, der heute zu Russland gehört, gesprochen. Die Bevölkerung Kareliens wurde nach dem zweiten Weltkrieg ins restliche Finnland evakuiert; die Evakuierten sprechen immer noch – zumindest teilweise – südostfinnischen Dialekt. (Palander 2007:10). Der karelischen Dialekt ist nicht zu

verwechseln mit der karelischen Sprache, die in der Karelischen Republik in Russland gesprochen wird und ihrerseits Dialekte kennt (Jegorow 2004:198, Torikka 2003:16).

Die Eigenheiten der südostfinnischen Dialekte werden in drei Gruppen eingeteilt: allgemeine ostfinnische Züge, ursprünglich südostfinnische Züge und Merkmale des Savo-Dialekts (Wiik 2006a:410, Rapola 1990:139–140). Zu den allgemeinen ostfinnischen Zügen gehört die sog. allgemeine Geminatation, in der Einzelkonsonanten zwischen einem kurzen betonten und einem langen unbetonten Vokal sich verdoppeln, z.B. *kallaa* (kalaa – Fisch) oder *tullee* (tulee – er kommt). Ein Beispiel für die ursprünglich südostfinnischen Eigenheiten sind die Formen der Personalpronomen in der ersten Person Singular, die *mie* oder im kleinen Raum *miä* (minä – ich). Ein Zug aus dem Savo-Dialekt ist die Diphthongierung, z.B. *lampoat* (lampaat – Schafe).

5 Übersetzung der Dialekte

Mit dem Titel gemeint ist die Übersetzung dialektaler Texten in die Fremdsprache. Ein Dialekt ist mit einem bestimmten Ort und einer bestimmter Kultur verbunden. Dialekte rufen im Leser des Ausgangstextes bestimmte Assoziationen hervor, für die in der Zielkultur eine Entsprechung zu finden ist. (Englund Dimitrova 2004:121.) Deswegen sind Dialekte eine anspruchsvolle Übersetzungsaufgabe.

Der Übersetzer hat unterschiedliche Möglichkeiten, einen dialektalen Text als Übersetzungsaufgabe zu bearbeiten. Man kann den Text in die Umgangssprache übersetzen und den Dialekt des Ausgangstextes unberücksichtigt lassen. (Tiittula und Nuolijärvi 2004:400.) Eine Möglichkeit ist auch, den Text in die Standardsprache zu übersetzen, was in bestimmten Fällen durchaus begründet sein kann (Ståhl 1993:134). Den Dialekt kann man auch in einen Dialekt der Zielsprache übersetzen, was besonders dann möglich ist, wenn die Zielkultur der Ausgangskultur nahe liegt, sowie in Finnland die finnlandschwedische Kultur (Tiittula und Nuolijärvi 2007:400). Es ist sogar möglich, dass der Übersetzer einen völlig neuen Dialekt schafft, der Züge verschiedener Dialekte beinhaltet. (Tiittula und Nuolijärvi 2007: 96, 400.)

6 Untersuchungsmaterialien

Als Untersuchungsmaterial meiner Arbeit dienen – wie erwähnt *Tuntematon Sotilas* von Väinö Linna und seine beiden zwei deutsche Übersetzungen, *Kreuze in Karelien* und *Der unbekannte Soldat*.

Der Schriftsteller Väinö Linna wurde am 20.12.1920 geboren. Sein bekanntestes Werk *Tuntematon sotilas* erschien am 3.12.1954. (Storbom 1992: 26, 73, 125.) Ein weiteres Werk, eine Romantrilogie heißt *Täällä Pohjantähden alla* (Hier unter dem Polarstern) (Varpio 2006:447). Väinö Linna starb am 21.4.1992 (Storbom 1992:282).

Bei seiner Veröffentlichung ist *Tuntematon sotilas* sowohl gelobt als auch kritisiert worden. Eine leitende Literaturkritikerin, Toini Havu, schrieb in der Tageszeitung *Helsingin Sanomat* am 19.12.1954 eine Rezension, die alles andere als schmeichelhaft war (Storbom 1992:126, 128.). Dennoch war der Roman lange Zeit das meistgedruckte Buch Finnlands, schon innerhalb der ersten zwei Jahre 300 000 Exemplare gedruckt (Niemi 1988:194). Dank der weltweiten Beliebtheit der Kriegsromane in den Fünfzigerjahren ist *Tuntematon sotilas* in der westlichen Welt bekannt geworden. (Varpio 1979:33,58.)

Die vielleicht bekannteste Figur im Roman ist Unteroffizier Antero „Antti“ Rokka. Die Analyse konzentriert sich auf seine Repliken. Er ist ein geschickter Kämpfer, beliebt unter Soldaten, aber widerspenstig gegen Disziplin und die Offiziere. Er will keinen „*krummen Buckel machen*“, so wie er selber sagt. Er stammt von der karelischen Landenge und spricht südostfinnischen Dialekt.

Die Sprache im Roman ist von Dialekten geprägt, da fast jede Leitfigur einen anderen Dialekt spricht. Damit entsteht die Illusion, dass die Soldaten wirklich aus verschiedenen Regionen Finnlands stammen würden. Laut Varpio (1980:83) war der Dialog eine revolutionierende Neuheit in finnischer Literatur, weil danach die Dialekte in den Repliken akzeptabel wurden. Die Sprache wurde von mehreren Sprachexperten vor dem Druck durchgelesen und korrigiert, so dass sie möglichst authentisch wirkte (Varpio 1980:84). Als Gegensatz zu den Dialekten wurden die Repliken der Offiziere in der Standardsprache geschrieben, wodurch soziale Unterschiede deutlich wurden (Länsimäki und Koivusalo 1993:4,7).

Der Roman ist in 23 Sprachen übersetzt worden (FILI 2006). Das besondere Finnische des Romans, wozu man die Dialekte, die nationalen Spezifika im Humor und die zahlreichen Hinweise auf finnische Literatur und Lieder zählt, hat die Übersetzungsarbeit erschwert (Varpio 1988:32). Die schwedische Übersetzung *Okänd Soldat* von Nils-Börje Storbom erschien schon 1955. Als einziger Übersetzer bewahrte Storbom die Dialekte und ersetzte sie durch schwedische und finnlandschwedische Dialekte. (Varpio 2006:360) Die Bedeutung der schwedischen Übersetzung zeigt sich darin, dass sie mehreren Übersetzungen in andere Sprachen als Ausgangstext diente. (Varpio 1979:30).

Die erste deutsche Übersetzung, *Kreuze in Karelien* erschien schon 1955 in der Bundesrepublik Deutschland, nur knapp ein Jahr nach dem Originaltext. Der Roman hatte zwei westdeutsche Übersetzer: Karl Heinz Bolay und Rolf Schroers. Es wird behauptet, dass der Text aus dem Schwedischen übersetzt wurde, was die Anzahl der Übersetzungsfehler erklären würde. (Varpio 1979:47.) Die zweite deutsche Übersetzung *Der unbekannte Soldat* erschien bedeutend später, 1971 in der Deutschen Demokratischen Republik. Der ostdeutsche Übersetzer hieß Alfred Otto Schwede. Die Übersetzung wurde von den Kritikern gelobt, im Gegensatz zu ihrem Vorgänger. Der Roman wurde u.a. auch ins Französische, Norwegische und Englische übersetzt.

7 Die Analyse

Die Analyse besteht aus der allgemeinen Analyse der beiden Zieltexte und einer genaueren Analyse eines Textauszuges. Die entsprechende Passage im finnischen Ausgangstext wird in Hinsicht auf den südostfinnischen Dialekt analysiert, anschließend die beiden Übersetzungen – zunächst getrennt und dann im Vergleich zueinander sowie zum Ausgangstext.

Kreuze in Karelien

Kreuze in Karelien wurde nicht besonders gelobt. Laut Nisonen (1956:76) gab es schon einen Fehler auf der Titelseite, da man den Namen des Schriftstellers falsch als *Vainö* anstatt *Väinö Linna* und den Titel des Ausgangstextes fälschlicherweise in der Form *Tuntematou sotilas* geschrieben hatte. Der Dialog ist durch verkürzte Wortformen und besonderer Lexik umgangssprachlich gemacht worden.

Neben dem Auftreten von schwedischen als auch finnischen Ortsnamen im deutschen Text gibt es laut Varpio (1979:47) noch weitere Anzeichen dafür, dass die schwedische Ausgabe der ersten deutschen Übersetzung *Kreuze in Karelien* zugrunde liegt. Nisonen (1956:78) präsentiert einen Satz, der Varpios Behauptung stützt. Der Satz „*Pojat lähtivät oikosäärysten pataljoonaan*“ (Die Jungs kamen zum Bataillon der Steifbeinigen) wurde ins Deutsche mit „*Die Jungs kamen zum deutschen Bataillon*“ übersetzt. Dahinter steckt wahrscheinlich die schwedische Übersetzung, in der man *oikosäärinen* mit dem Wort *tyst* (leise) übersetzt und der Übersetzer die Wörter *tyst* (leise) und *tysk* (deutsch) verwechselt hat.

Die Sprache ist auch etwas ordinär, was sich zum Beispiel in Flüchen zeigt. Der finnische Satz „*Älä rupee äijä hevostelee*“ (sinngemäß: Bleib ganz ruhig) wurde auf Deutsch mit „*Scheiß du dir man nicht in die Hosen, sonst stinkt's*“ wiedergegeben (Nisonen 1956:78). Im Ausgangstext spielt Humor eine große Rolle, aber in dieser Übersetzung ist er für den Leser kaum zu spüren. Besonders das Ende des Buches wurde sogar beängstigendes Warten darauf, wer als Nächster sterben wird.

Der unbekanntesoldat

Varpio (1979:175) meint, dass die ideologische Kritik von Ernst Schumacher in der DDR nach der Veröffentlichung von *Tuntematon sotilas* der Grund für die spätere Herausgabe der zweiten Übersetzung war. Das Werk wurde auch in der Sowjetunion kritisiert und deswegen war man in Ostdeutschland zurückhaltend in Bezug auf den Roman.

Laut Varpio (1979:175) wurde die ostdeutsche Übersetzung aber ein Bestseller. In der Kritik von *Neues Deutschland* verglich Jochen Preussler die Übersetzung, die seiner Meinung nach offen antimilitärisch war, mit Remarques Werk *Im Westen nichts Neues*. (Varpio 1979:175–181). Johannes Wenzel hatte das Schlusswort zum Roman geschrieben, in dem die Deutschlandfreundlichkeit der finnischen Regierung und die Unfähigkeit, eine engere Beziehung zur Sowjetunion zu knüpfen auch hervorgehoben werden. Der Klassenwiderspruch zwischen den Romanfiguren wurde sowohl im Schlusswort von Wenzel als auch in der Kritik von Preussler betont (Varpio 179:177–178, 182).

Im Vergleich zu *Kreuze in Karelien* hat Schwede, der Übersetzer, einiges gelernt. Die Sprache des Romans erscheint viel besser. In Dialogen wird mehr Umgangssprache verwendet. Die Ortsnamen sind zweisprachig eben so wie in der Bundesdeutschen Übersetzung. Am Ende des Buches gibt es eine Wortliste, wo der Leser Hilfe erhält mit finnischen Namen (Petroskoi – Petrosawodsk) oder mit schwedischen Namen (Tawastland – Landschaft in Südmittelfinnland) und Ausdrücke, die man nicht übersetzt hat (sisu – bedeutet Energie, verbunden mit Klugheit, kilju – selbstgebrannter Schnaps aus Wasser, Zucker und Brot). Auch andere als die 31 ausgewählten Ausdrücke hätte man gern in der Wortliste gesehen, aber alles kann man natürlich nie nehmen. Es gab leider keine Hinweise im Text, dass ein bestimmtes Wort in der Wortliste erklärt wurde. Das wäre sinnvoll gewesen. Auch in der Wortliste gab es keine Rückverweise auf die jeweilige Stelle im Romantext.

Der Textauszug

Der Textauszug beträgt zirka eine halbe Seite und ist in dem Ausgangstext auf der Seite 338, in *Kreuze in Karelien* auf der Seite 394 und in *Der unbekannte Soldat* auf den Seiten 375–376. In diesem Auszug spricht Unteroffizier Antti Rokka mit Leutnant Lammio und Major Sarastie in der Befehlsstelle. Es handelt sich um eine Antwort auf Sarasties Frage, warum Rokka sich ständig gegen die militärische Disziplin auflehnt. Der Auszug ist ein gutes Beispiel für Rokkas disziplínlose Natur.

Ausgangstextanalyse

Der Ausgangstext wurde in Hinsicht auf den südostfinnischen Dialekt nach der Aufgliederung der Dialektzüge von Rapola (1990:139–145) und Wiik (2006a) analysiert. Das häufigste Merkmal aus Rapolas erster Kategorie, allgemeine ostfinnische Züge, war die sog. allgemeine Geminatión, bei der sich Einzelkonsonanten zwischen einem kurzen betonten und einem langen unbetonten Vokal verdoppeln: *kivvii* (kiviä – Steine), *mukkaa* (mukaan – mit), *jokkuu* (joku – jemand).

Der häufigste Repräsentant der zweiten Kategorie, die ursprünglich südostfinnische Züge, war die Apokope, die Weglassung einer Silbe oder eines Lauts am Ende des Wortes. Normalerweise

war es *n*, das weggefallen ist, z.B. *enhä* (enhän – ich doch nicht), *millokaa* (milloinkaan – nie). Manchmal fielen auch Buchstaben mitten im Wort aus, was man Synkope nennt. Es gab keine Beispiele für die Züge, die aus dem Savo-Dialekt kamen, aber es trat etwas südostfinnischer Wortschatz auf, z.B. *jot* (että – dass, jotta – damit) oder *ukko* (der Alte) und *eukko* (die Alte), die sehr umgangssprachlich geprägt sind.

Kreuze in Karelien

Äußerlich scheint dieser Auszug sehr umgangssprachlich, weil jede Synkope und Apokope mit einem Auslassungszeichen markiert ist. Schon daran sieht man, dass keine Standardsprache verwendet worden ist. Verkürzte Artikel sind z.B. *vor's* und *'n*, wo der Anfang des Wortes fehlt. An vielen Verben sind Laute ausgefallen, sowie *ich ha'* oder *ich hab'* oder *zusamm'schlagen*. Das Verneinungswort 'nicht' ist in der Form der Apokope *nich* geschrieben worden. Im Verneinungswort 'nichts' haben die Buchstaben den Platz gewechselt und ein Wort *nischt* geformt. Die Form *nischt* tritt im östlichen Raum Deutschlands auf (König 1983).

Es gibt auch einige Redewendungen in dem Auszug, so wie „*Manns genug sein*“ und „*Krummen Buckel machen*“ und ein Ausdruck der militärischen Sprache „*Männchen bauen*“. Eine Redewendung ist in die umgangssprachliche Form gesetzt worden: „*Sachen, die nich Hand noch Fuß ha'n*“, standardsprachlich '*Sachen, die weder Hand noch Fuß haben*'. Rokka gibt im Auszug ein respektloses Bild von sich. Respektlosen und teils vulgären Stil beweist der Ausdruck „*weil das nämlich 'n Scheißdreck nutzt*“, wo im Ausgangstext nur *se ei auta yhtään* (*das hilft gar nicht*) steht.

Der unbekannte Soldat

Dieser Auszug kommt dem Ausgangstext inhaltlich sehr entgegen. Er scheint äußerlich standardsprachlicher als der aus *Kreuze in Karelien* zu sein, da die zahlreichen Auslassungszeichen fehlen. Es gibt jedoch genau so viele Apokope und Synkope. Es gibt etwas umgangssprachlich markierte Lexik, so wie *bloß*, *nee*, *Zeug*. Es kommen auch Füllwörter, sowie *eben*, *doch*, *ja* vor. Die Redewendungen sind teilweise ähnlich wie in *Kreuze in Karelien*, z.B. „*Männchen bauen*“ kommt in dem Auszug drei Mal vor. Andere Redewendungen sind: „*bei der*

Sache sein“, „jemanden in die Tasche stecken“ und eine veränderte Form des Ausdrucks „*Manns genug sein*“, nämlich „*Kerl genug sein*“.

Auch auf Satzniveau gibt es umgangssprachliche Züge. Ein gutes Beispiel ist der Satz: „*Und gewehrt ha ich mich gegn nichts andres, als Steinchen am Wegrand aufzureihen.*“, mit einem Konjunktion anfängt und dessen Wortfolge *wehren* betont, das als zweites im Satz steht.

Vergleichende Analyse

In diesem Kapitel werden die zwei deutschen Auszüge zuerst miteinander und zum Schluss noch mit dem finnischen Ausgangstext verglichen. Auf den *Kreuze in Karelien* –Auszug wird mit der Abkürzung KIK verwiesen und auf den *Der unbekannte Soldat* –Auszug mit der Abkürzung DUS.

Am meisten fällt das ständige Duzen von Rokka auf, was im Deutschen nicht üblich ist. Wenn man das Duzen von Rokka den Vorgesetzten gegenüber in Finnland für unhöflich befunden hat, hätte es in Deutschland sicherlich für noch größeres Aufsehen gesorgt.

Dem Ausgangstext getreu verweisen die Übersetzer auf Rokkas Frau mit dem Ausdruck *[m]eine Alte*. Laut Duden (2003) ist das ein salopper Ausdruck für das Wort *Ehefrau*. Ein weiteres personenbezogenes Wort, das finnische *ukko*, tritt insgesamt dreimal auf. Es wird in beiden Übersetzungen mit *Kerl* wiedergegeben oder durch ein Pronomen ersetzt. Rokka meint damit zuerst Leutnant Lammio, auf den man im deutschen Text mit dem Pronomen *der* verweist. Als nächstes meint Rokka mit *ukko* sich selbst, was in DUS mit *Kerl* übersetzt ist, wobei KIK die Redewendung „*Manns genug sein*“ verwendet. Ein drittes Mal meint man die Zahl der Männer an der Front und beide Übersetzungen verwenden hier das Wort *Kerl*.

In den Übersetzungen verwendet man z.T. weitschweifige Formulierungen. Im Ausgangstext steht: ‚*Mie sanon jot jokkuu toine ois viime yönäkii lähtent*‘. (Ich sag euch, dass letzte Nacht jemand anderer gegangen wäre) In den Übersetzungen heißt das: „*Ich sag bloß das: Was glaubt ihr wohl, wie die Sache in der letzten Nacht ausgegang’ wär, wenn da ’n anderer Wache geschoben hätte?*“ (DUS) und „*Mehr sag’ ich dazu nich, un’ ich möchte bloß wissen, was wohl*

wäre, wenn die Nacht 'n anderer da Posten gestanden hätte!” (KIK). In dem Ausgangstext will man sagen, dass wenn jemand anderer als Rokka Posten gestanden hätte, hätte er ‚gegangen‘ d.h. wohl gestorben wäre. In den Übersetzungen bekommt man eher den Eindruck, dass Rokka nicht seine Meinung äußern möchte, aber fragt, was nach der Meinung der Vorgesetzten passiert wäre, wenn jemand anderer Posten gestanden wäre. Vielleicht meint der Ausgangstext dasselbe, aber zumindest gibt es kein Zeichen von Schüchternheit die Sache beim Namen zu nennen.

Schlussfolgerungen

Als Ausgangspunkt der Arbeit war die Sprache der Soldaten, Rokka und seine südostfinnische Dialekt. Man wollte herausfinden, wie die Stimmung sich verändert, wenn die Sprache vom Finnischen ins Deutsche wechselt und Dialekt in Umgangssprache umgewandelt wird. Die Stimmung wirkt zunächst vor allem humorlos und im Ende sogar beängstigend.

Im Ausgangstext hatte man viele Züge des südostfinnischen Dialekts verwendet. Es liegt entweder an Linnas eigenen Text oder an der Korrektur der Sprache, aber Rokkas Dialekt wirkt durchgehend glaubwürdig. Es wurde am Anfang behauptet, dass der Humor aufgrund des Verschwindens der Dialekte auch verloren geht und das scheint zu stimmen. Die Hypothese darüber, dass der Text ohne Dialekte geistlos wird, stimmt teilweise. Vielleicht ist geistlos ein falsches Wort, um zu beschreiben, dass Rokkas Figur respektloser geworden ist, aber der Text verliert dabei einiges. Der Abschnitt aus *Der unbekannte Soldat* liegt dem Ausgangstext näher als der aus *Kreuze in Karelien* und ist vom Stil her neutraler.

In der Zukunft wäre es noch interessant zu untersuchen, welchen Ausgangstext der Übersetzer von *Kreuze in Karelien* tatsächlich verwendet hat: Ist aus der schwedischen Übersetzung oder dem finnischen Original übersetzt worden? Dazu musste man Linnas Ausgangstext, *Kreuze in Karelien* und die schwedische Übersetzung *Okänd soldat* eingehender vergleichen. Es wäre interessant zu wissen, welche Teile aus dem Finnischen, welche aus dem Schwedischen genommen worden sind.